

Provosoiko poliisi?

Tutkimus provosoinnilla hankitusta voimankäytön näennäisoikeutuksesta

Henri Kärki

05/2020

Tiivistelmä

Tekijä(t)	Tutkinto
Henri Kärki	Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Provosoiko poliisi? Tutkimus provosoinnilla hankitusta voimankäytön näennäisoikeutuksesta	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja	Opinnäytetyön muoto
1. Kirsi Viitanen 2. Jasmin Kaunisto	Laadullinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus poliisilähtöisestä provokaatiosta, jolla tavoitellaan tai joka päättyy fyysiseen voimankäyttöön. Tutkimuksessa selvitetään provosoinnilla aikaan saatua prosessia, jossa hankitaan ns. näennäisoikeutus teolle, johon provosoinnilla pyritään. Samalla tutkimus avaa näkökulmaa provosoinnin harvinaisemmalle kolmivaiheiselle tulkinnalle ja prosessille. Tämän kolmivaiheisen näennäisoikeutuksen perusteella tutkimus asettaa kyseenalaiseksi käsityksen siitä, että poliisin fyysiselle voimankäytölle olisi aina laillinen peruste. Tutkimuksella pyritään saamaan selvyttä edellä mainittuun provokaatioprosessiin löytämällä vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin: ”Provosoiko poliisi väkivallan avulla oikeutuksen fyysiselle voimankäytölle?” ja ”Millainen on provokaatiolla hankittu näennäisoikeutus?”. Tutkimuksen alkuun panevana voimana on ollut median luoma negatiivinen kuva poliisin voimankäytöstä ja toisaalta poliisin eettiset arvot.</p> <p>Opinnäytetyön tietoperusta on muodostettu poliisin eettisestä arvoista ja voimankäyttöä säätelevästä lainsäädännöstä sekä poliisikulttuuria, väkivaltaa ja psykologiaa yhdistelevistä teoksista. Näkökulmaa syvennetään teemahaastatteluista saadulla aineistolla.</p> <p>Tämän viitekehyksen ja näkökulman avulla opinnäytetyössä on pyritty luomaan selkeä kuva kolmivaiheisesta provokaatioprosessista. Se on liitetty poliisin fyysisen voimankäytön mahdolliseksi indikaattoriksi ja prosessille on luotu määritelmä, joka on nimetty tässä opinnäytetyössä <i>voimankäytön näennäisoikeutukseksi</i>.</p> <p>Opinnäytetyössä on tultu siihen tulokseen, että poliisi hankkii yksittäistapauksissa näennäisen oikeutuksen voimankäyttöön väkivaltaa käyttämällä. Tutkimus toteaa myös, että poliisi näin tehdessään rikkoo poliisin eettisiä arvoja sekä lakia. Nämä tulokset antavat poliisiorganisaatiolle aihetta kiinnittää enemmän huomiota tämän kaltaisten ongelmien ennalta ehkäisemiseen.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
43+2	Toukokuu 2020
Avainsanat	
Poliisin etiikka, poliisin voimankäyttö, poliisikulttuuri, väkivalta, provokaatio, näennäisoikeutus	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	3
2 POLIISIN ETIIKKA.....	5
2.1 Poliisin eettiset arvot.....	5
2.2 Poliisin eettinen vala.....	6
3 POLIISIKULTTUURI.....	8
3.1 Kutsumus ja uhrorientaatio.....	8
3.2 Toimintahakuisuus, elämyshakuisuus ja kyynisyys.....	8
3.3 Maskuliinisuus.....	9
3.4 Hegemoninen maskuliinisuus ja kielellinen alistaminen.....	9
4 POLIISIN VOIMANKÄYTTÖOIKEUS.....	10
4.1 Poliisin voimankäytön toimivaltuudet.....	10
4.2 Poliisin voimakeinot.....	11
5 POLIISI JA VÄKIVALTA.....	11
5.1 Voimankäytön ja väkivallan ero voi olla joskus häilyvä.....	11
5.2 Poliisin eettinen valalupaus rakoilee väkivallan takia.....	12
6 VÄKIVALTAISUUS.....	13
6.1 Väkivalta.....	14
6.2 Aggressio.....	14
6.3 Valta-asema ja sadismi; Lucifer-efekti.....	15
6.4 Antisosiaalinen eli epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö.....	16
6.5 Psykopaattisia piirteitä.....	17
7 PROVOKAATIO.....	17
7.1 Provosoida.....	17

7.2 Provosoinnin neljä eri muotoa ja Agent Provocateur	18
7.3 ”Situating transaction” – provokaatiolla hankittu oikeutus aggressiiviseen tekoon..	19
8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	21
8.1 Tutkimusmenetelmä.....	21
8.2 Aineiston keruu	21
8.3 Aineiston analysointi ja raportointi.....	23
8.4 Aineiston luotettavuuden arviointi.....	23
8.5 Aineiston eettiset kannanotot ja perustelut	24
9 AINEISTON TULOKSET	24
9.1 Voimankäyttöön johtaneiden tapausten alkutilanne	25
9.2 Väkivaltatilanteen synty ja kulku.....	25
9.3 Provosoivan poliisin profiili.....	27
9.4 Provosoinnin ja väkivaltaisen käytöksen syyt.....	28
9.5 Provokaatio-oikeutusmalli on havaittavissa yksittäisten poliisien toiminnassa.....	29
9.6 Prosessin vaikutus työyhteisöön	30
10 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	31
10.1 Yleiset johtopäätökset.....	31
10.2 Voimankäytön näennäisoikeutukseen johtava prosessi	35
11 POHDINTAA	38
11.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	38
11.2 Loppupohdinta	39
LÄHTEET	41
 LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on saanut alkunsa poliisin eettisten arvojen ja median poliisista synnyttämän väkivaltaisen kuvan ristiriidasta sekä sen esiymmärryksen vahvistamisesta, että poliisi yksittäistapauksissa jopa itse provosoi väkivaltaisella käytöksellä tilanteen sellaiseksi, että voimankäyttöön joudutaan turvautumaan.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää väkivaltaisella provokaatiolla aikaansaadun voimankäyttötilanteen *näennäisoikeutuksen* prosessia. Sitä tarkastellaan näkökulmalla, jossa tietoperustan nojalla on pyritty selvittämään, että käyttäkö poliisi yksittäistapauksissa voimaa niin, että se toisinaan tulkitaan väkivallaksi. Näkökulma pohjautuu siihen, että tietoperustaa tulkitsemalla voimankäyttö tai väkivalta on aikaansaatu ensin itse provosoimalla syy voiman- tai väkivallan käytölle.

Opinnäytetyön tarkoituksena on muodostaa vastaus myös sille, toimiiko suomalainen poliisi yksittäistapauksissa väkivaltaa käyttäen ja provosoiden sillä tarkoituksella, että saisi tilanteen muuttumaan lain mahdollistamaksi voimankäyttötilanteeksi. Tämän prosessin voidaan todeta muodostavan ristiriidan, jota tässä opinnäytetyössä on tavoitteena tuoda esille.

Lisäksi tavoitteena on nostaa esille tulevia tutkimuksia sekä oikeudellista tarkastelua varten edellä mainittu mahdollinen epäkohta joissakin poliisin voimankäyttötilanteissa. Tälle epäkohdalle pyritään luomaan opinnäytetyössä tehdyn tutkimuksen avulla prosessi, jonka nimeksi tässä opinnäytetyössä on muodostunut *voimankäytön näennäisoikeutus*. *Voimankäytön näennäisoikeutuksella* pyritään saamaan aikaan yksi tulkintamahdollisuus voimankäytön oikeellisuuden arvioinnissa. Tämä tulkintamahdollisuus avaa teorian, jolla voidaan tarkastella voimankäyttöä niin, että vaikka voimankäytölle olisikin perusteet, ei perustetta muodostavaa toimintaa kohdehenkilöllä olisi välttämättä ylipäättäänkään syntynyt, mikäli prosessia ei olisi pannut alkuun itse voiman käyttäjä.

Tutkimusongelmaksi on muodostunut voimankäyttöön johtavan provokatiivisen väkivaltaisen käytöksen mahdollinen yhteys ja liittyminen poliisin toimintaan, vaikka se on täysin poliisin eettisten arvojen vastaista. Voimankäyttö kuuluu oleellisena osana poliisin toimintaan niin kuin myös poliisin arvojen noudattaminen. Tämä yhdistelmä ei kuitenkaan aina

kulje ”käsi kädessä”, jolloin voimankäytön ja eettisyyden väliin muodostuu ristiriita. Tässä opinnäytetyössä tutkitaan provokaatiolla aiheutettua ristiriitaa poliisin voimankäytön ja eettisten arvojen välillä. Ristiriidan indikaattorina toimivat mediassa poliisista ikävää kuvaa maalaavat uutiset poliisin voimankäytön liioittelusta sekä väkivaltaisuudesta. Tutkimusongelmaan pyritään saamaan selvyyttä löytämällä vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Provosoiko poliisi väkivallan avulla oikeutuksen fyysiselle voimankäytölle?
- Millainen on provokaatiolla hankittu *näennäisoikeutus*?

Oikeudenmukainen ja tasapuolinen sekä sovinnollisuutta edistävä käytös on yksi suomalaisen poliisin toiminnan tukipilareista, kuten jäljempänä todetaan. Tästä huolimatta tukipilarin huomataan toisinaan horjuvan esimerkiksi ikävien uutisten valossa. Poliisin mainetta vahingoittavat muun muassa poliisille epäasiallinen ja sopimaton ja toisinaan rikollinenkin käyttäytyminen. Odotetusta poliisin käyttäytymismallista poikkeavaa käytöstä ikävä kyllä yleisesti havaittavissa monilla ei toivotuilla osa-alueilla.

Ammatin luottamustutkimusten ja yleisen ilmapiirin perusteella poliisi organisaationa nauttii kansalaisten vahvaa luottamusta. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n tekemän ja verkossa julkaiseman arvo- ja asennetutkimuksen (2018) perusteella 86 prosenttia suomalaisista luotti poliisiin. Tutkimuksessa selvitettiin kansalaisten luottamusta suomalaisen yhteiskunnan toimijoihin. Poliisi oli tutkimuksessa ykkössijalla. (EVA.)

Poliisi terminä esiintyy tutkimuksessa pääasiassa niin, että sillä tarkoitetaan yksittäistä poliisivirassa olevaa poliisia. Esimerkiksi poliisikulttuurista puhuttaessa konteksti on laajempi, koska poliisikulttuuri on vuosien varrella poliisiviroissa olevien poliisien muodostama ilmiö. Tekstikontekstista on kuitenkin aina pääteltävissä, onko kyseessä yksittäinen poliisi vai poliisi instituutiona.

Vaikka muualla länsimaissa tutkimustietoa poliisikulttuurista ja esimerkiksi poliisiväkivalta on saatavilla runsaasti monelta edeltävältä vuosikymmeneltä, Suomessa ei poliisitutkimusta tässä kontekstissa ole juurikaan tehty. Suomessa tutkimukset perustuvat eri alojen tutkijoiden yksittäisiin teoksiin. (Korander 2004, 6.) Näin ollen on tarpeellista tutkia poliisin toimintaa edelleen ja yleistää tämän tematiikan tutkimuskulttuuria.

Tässä tutkielmassa keskitytään provokaatioon. Selvitän mitä provokaatio ja sen eri muodot pitävät sisällään. Lisäksi selvitän yhteneväisyyksiä ja liittymäkohtia poliisin toiminnassa ja provokaatiossa. Tutkielma pyrkii vastaamaan kysymykseen provosoiko poliisi. Sen selvittäessä vastausta edellä mainittuun, rajautuu tutkielma edelleen kysymykseen siitä, provosoiko poliisi päästäkseen käyttämään tilanteessa fyysistä voimaa tai väkivaltaa. Korostan, että tutkimuksessa tarkastellaan yksittäistapauksia.

2 POLIISIN ETIIKKA

2.1 Poliisin eettiset arvot

Poliisi viranhaltijana on velvoitettu noudattamaan viranhaltijalle kuuluvia eettisiä arvoja. Näillä arvoilla tarkoitetaan yksittäisen poliisin moraalialia ja sitä, kuinka hänen tulisi toimia. Poliisi on erityisessä asemassa puolustaessaan ja valvoessaan oikeutetusti yhteistä hyvää. Riippumattomuus, puolueettomuus ja objektiivisuus, hallintotoimien luotettavuus, avoimuus, palveluperiaate sekä vastuullisuus ovat olleet poliisitoiminnan peruspilareita jo kymmenien vuosien ajan. (Ellonen ym. 2000, 11-12.)

Poliisi on myös muodostanut toimintansa tueksi poliisin arvoihin ja strategiaan tukeutuvan poliisin eettisen koodiston. Se on sisällöltään edellä kuvattuja arvoja noudatteleva. Poliisin eettisessä koodistossa arvot on pyritty juurruttamaan osaksi poliisin arkea, jokapäiväistä päätöksentekoa ja harkintavallan käyttöä. Poliisin eettiseen koodistoon on kirjattu kahdeksan erillistä periaatetta, joita poliisin tulisi noudattaa jokapäiväisessä työssään. Periaatteet ovat ennustettava ja lakiin perustuva toiminta, tasa-arvoinen ja yhdenvertainen toiminta, avoimuus ja julkisuusmyönteisyys, mallikelpoinen käytös, riippumattomuus ja itsenäisyys, yhteisöllisyys, arvojohtaminen sekä voimavarojen käyttäminen tarkoituksenmukaisesti, tehokkaasti ja vastuullisesti. (Sinetti 2019.)

Luonnollisena voitaneen pitää sitä, että organisaatiossa luodaan ohjeita ja määritellään arvoja sen toiminnan ohjaamiseksi haluttuun suuntaan. On kuitenkin mahdollista, että arvoja ja ohjeita täsmennetään ja niihin kiinnitetään erityistä huomiota silloin, kun niitä ei aina noudateta. Vaikka poliisilla on ollut kirjoitettuna perustavaa laatua olevia arvo-ohjeistuksia jo läpi vuosikymmenten, on niitä silti terävöitetty vielä viimeisten kuluneiden vuosien aikana esimerkiksi poliisin eettisellä koodistolla (2019). Tämän voi käsittää sillä, että poliisissa on nähty tiettyjen arvojen kohentaminen tarpeelliseksi.

2.2 Poliisin eettinen vala

Vuodesta 2000 lähtien poliisi on antanut valmistumisensa jälkeen eettisen valan. Tätä aiemmin poliisit vannoinvat saman sisältöisen virkavalan. Eettisen valan tarkoitus on saada poliisin ammattikunta sisäistämään suomalaisen poliisin arvot ja hyvät toimintatavat. Poliisi lupautuu eettisessä valassaan parhaan taitonsa ja kykynsä mukaan käyttäytyä aina ja kaikissa tilanteissa poliisin arvolle sopivalla tavalla. Hän lupaa kunnioittaa jokaisen ihmisarvoa ja oikeuksia. Valmistunut poliisi lupaa käyttää poliisin valtuuksiaan lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla. Hän sitoutuu noudattamaan esimiestensä käskyjä ja olemaan valmis kohtaamaan poliisin ammattiin liittyvät vaarat. Hän lupautuu toimimaan avoimesti ja sovinnollisuutta edistäen sekä käyttäytymään rehdisti, auttavaisesti sekä ammatillista yhteishenkeä vahvistaen. Lisäksi hän ilmaisee tahtonsa olla oikeudenmukainen ja toimia koko työyhteisön parhaaksi. (Poliisi 2020.)

Kuva 1. Valokuva poliisin valatodistuksesta (Kuva: Henri Kärki 2006)

Poliisin eettinen vala on sisällöltään voimakasta tekstiä ja velvoittaa poliisia käyttäytymään ja toimimaan poliisin puhtaita arvoja kunnioittaen. Vala mukailee ja rakentuu vahvasti länsimaisen oikeusvaltioperiaatteen, ihmisarvojen kunnioittamisen sekä inhimillisen kohtelun ja käytöksen perustoihin. Soveltuvien osin tavallisessa arjessakin sille uskollinen menestyisi lienee omassa työyhteisössä ja elämässäänkin.

3 POLIISIKULTTUURI

Puhuttaessa poliisista, etiikasta, voimankäytöstä ja väkivallasta, on tarpeellista perehtyä myös poliisikulttuurissa vallitseviin piirteisiin. Vaikka jäljempänä kuvatut piirteet voivat osa ilmetä sopivissa määrin myös poliisin kannalta edullisina piirteinä, niiden korostuessa liikaa, ne voivat kytkeytyä negatiivisiksi katsottuihin asioihin. Poliisikulttuuria on tutkittu runsaasti kansainvälisissä tutkimuksissa ja jossain määrin myös kansallisella tasolla. Suomalaiseen poliisikulttuuriin on perehtynyt vahvasti Poliisiammattikorkeakoulun yliopettaja Timo Korander, jonka tutkimuksen perusteella seuraavassa syvennytään tämän opinnäytetyön kannalta keskeisiin poliisikulttuurin piirteisiin.

3.1 Kutsumus ja uhrorientaatio

Kutsumus poliisin työssä on yksi sen kantavista voimista. Ilman kutsumusta eli vahvaa halua, sitoutumista ja antautumista ammatille, sen pienipalkkaisuus, fyysisyys, henkinen kuormitus ja vaara olisivat varmasti enemmän luotaan työntäviä. Kutsumuksella on kuitenkin varjopuolensa, sillä toisinaan liian vahva kutsumus saa aikaan käyttäytymistä, jossa tarkoitus pyhittää keinot ja lakiin perustuva toiminta voi unohtua. (Korander 2004, 8)

Uhrorientaatio eli ajatus heikompien suojaamisesta petoja vastaan voi aikaansaada vihamielisen suhtautumisen lainrikkokijia kohtaan (Korander 2004, 8). Vahvan lainvalvojan kutsumuksen ja vihamielisen suhtautumisen lainrikkokijia kohtaan voidaankin katsoa aiheuttavan helposti taipumusta kohdistaa vihaa lainrikkokijaan.

3.2 Toimintahakuisuus, elämyshakuisuus ja kyynisyys

Toimintahakuisuus saa aikaan haluttua ”vauhdin hurmaa” ja antaa voimia jaksaa ja janoa uusia poliisin tehtäviä. Toimintahakuisuudella, kuten muillakin piirteillä on myös varjopuolensa niiden yltyessä liian suuriksi. Toimintaa janoava poliisi voi ryhtyä ”tekemällä tekemään” itsellensä toimintaa provosoimalla kansalaisia ja provosoitumalla kansalaisista. Lisäksi esimerkiksi poliisipartioiden resurssien ylimitoittaminen vain toiminnan viehättävyyden vuoksi on mahdollista, kun toimintahakuiset poliisit haluavat kokea heitä viehättävää ”vauhdin hurmaa”. (Korander 2004, 9.)

Empatian puute sekä kyynisyys poliisikulttuurille ominaisina ovat myös yhteydessä väkivaltaiseen ja provosoivaan käyttäytymiseen, kun ne korostuvat liikaa (Korander 2004, 18). Myös elämishakuisuus yhdessä empatian puutteen ja kylmätunteisuuden kanssa ovat pahimmissa tapauksissa yhteydessä väkivaltaiseen käytökseen (Häkkinen-Nyholm 2009, 206-209). Elämishakuisuutta tavoitellaan vaarallisuuteen kytkeytyvissä ammateissa kuten poliisissa. Empatian puute sekä kylmätunteisuus voi lisääntyä poliisintyössä varsinkin pitkällä poliisiuralla tai mukailtaessa perinteistä poliisikulttuuria. (Korander 2004, 18.)

3.3 Maskuliinisuus

Fyysinen maskuliinisuus on edustettuna erityisesti kenttäpoliisin piirteissä. Fyysiseen maskuliinisuuteen liittyy oleellisesti voimakkuus, kovuus, haavoittumattomuus, voitontahto, riippumattomuus ja toiminnallisuus. Miehisyyttä osoitetaan kovalla henkisellä ja fyysisellä työllä. Lisäksi poliisin miehiset virkapuvut ja varustus osoittavat niiden käyttäjänsä identiteettiä, asemaa ja valtaa. (Korander 2004, 12.)

Poliisin on oltava valmis käyttämään työssään voimakeinoja, jolloin niin sanottu machomas-kuliinisuus voi johtaa liialliseen voiman korostukseen ja voimankäyttöön. Poliisin työ vaatii toisinaan fyysistä voimaa ja näin ollen poliisikulttuurissa on vahvana miehisyyden ja maskuliinisuuden arvostaminen. Edellä mainitut saavat joissain tapauksissa aikaan ”kovan jätäkän” roolin suosimisen. Vaikka poliisikulttuurissa ei yleisesti hyväksytä liian kovia otteita, jättää ajatus kuitenkin tilaa sille, että joissain tapauksissa niitä käytetään. (Korander 2004, 13.)

3.4 Hegemoninen maskuliinisuus ja kielellinen alistaminen

Hegemonisen maskuliinisuuden erityispiirteinä nähdään tilanteen hallinta ja herruus. Jos tämä valta menetetään, saattaa se johtaa poliisin väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Onkin mahdollista, että joissain tapauksissa liiallista voiman ja väkivallan käyttöä pidetään hyväksyttävänä ja jopa ihailaan. (Korander 2004, 14.)

Maskuliinisuuden kielteisiä ääripiirteitä poliisikulttuurissa ovat myös seksistiset, rasistiset ja homofobiset piirteet. Nämä kielellisen alistamisen piirteet ovat tietyissä määrin hyväksytyjä piirteitä poliisin kulttuurissa, kun kahvipöytäkeskusteluissa viljellään huumoria. Tämä

heikentää legalistista eli positiivista suhtautumista lakeihin ja oikeuden käyttöön varsinkin, kun tällaiselle ajatukselle suodaan mahdollisuus vertaisryhmässä. (Korander 2004, 17.)

4 POLIISIN VOIMANKÄYTTÖOIKEUS

Tässä luvussa käsitellään poliisille julkisen vallan edustajana suotua oikeutta käyttää voimaa, puolustaessa kansalaisten oikeuksia ja yhteiskuntaamme. Toisinaan poliisin on turvaututtava koviinkin keinoihin saadakseen epäoikeus kuriin ja kontrolliin.

4.1 Poliisin voimankäytön toimivaltuudet

Oikeutus poliisin voimakeinojen käytölle, esimerkiksi fyysisen voiman käytölle tulee laista. Poliisilain (PolL, 872/2011) 2 luvun 17 pykälä määrittelee tilanteet, jolloin poliisi voi käyttää voimakeinoja. Keskeistä on, että voimaa voi käyttää vain virkatehtävissä. Tämän lisäksi voimankäytön tarpeellisuus tulee aina arvioida virkatehtävän tärkeys, kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteeseen vaikuttavat seikat huomioiden. Sen lisäksi tilanteet, joissa poliisi voi voimaa käyttää, ovat niin ikään lueteltu Poliisilain samaisessa kohdassa. Poliisin voimankäyttö on mahdollista tilanteen niin vaatiessa vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi. (PolL 2:17.) Mielivaltainen ja perusteeton voimankäyttö esimerkiksi fyysisesti toisen ihmisen koskemattomuutta loukkamalla jää selkeästi lain ulkopuolelle ja yleisen oikeuskäytäntömme mukaan katsotaan rikokseksi.

Ilman lain suomaa oikeutusta, poliisin voimankäyttö katsottaisiin poikkeuksetta rikolliseksi toiminnaksi. Voimankäytöllä kajotaan perusoikeuksiimme, kuten koskemattomuuteen ja omaisuuteen. Kuten edellä on mainittu, virkatehtävän niin edellyttäessä ja perusteiden täytyessä poliisi on kuitenkin lain suomalla oikeutuksella rangaistusvastuusta vapaa. Rangaistusvastuun vastuuvapausperusteista poliisin voimankäyttöön liittyen säädetään rikoslaisissa. (RL 4:6, 13.6.2003/515.) Voimankäyttö luokitellaankin helposti, ilman laillista perustetta, tuomittavaksi väkivaltarikokseksi.

4.2 Poliisin voimakeinot

Poliisin voimakeinot ovat konkreettisia tapoja käyttää poliisilain 2 luvun 17 pykälän edellyttämässä tilanteissa voimaa. Poliisin käytettävissä olevat voimakeinot on määritelty Sisäministeriön asetustasolla (Sisäministeriön asetus poliisin voimankäytöstä ja kulkuneuvon pysäyttämistä, 245/2015). Asetuksen mukaan voimakeinoja voi käyttää virkatehtävien niin edellyttäessä, joko poliisin virallisia voimankäyttövälineitä tai virallisia fyysisiä voimankäyttöliikkeitä käyttämällä (1:2§).

Tässä opinnäytetyössä jäljempänä voimankäytöllä tarkoitetaan poliisin fyysistä voimankäyttöä. Muut voimankäyttötavat jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

5 POLIISI JA VÄKIVALTA

Vaikka poliisi käyttääkin voimaa pääasiassa oikeutetusti ja perustellusti, toisinaan esiin nousee tilanteita, joissa poliisin voimankäyttö on mennyt liian pitkälle. On myös tilanteita, joissa poliisin tapaa toimia ei ole pystytty perustelemaan laillisena voimankäyttönä vaan sen on katsottu täyttävän jonkin rikoksen tunnusmerkit. Usein kysymyksessä tällöin on ollut väkivaltarikokset. Asiaa käsitellään seuraavissa kappaleissa.

5.1 Voimankäytön ja väkivallan ero voi olla joskus häilyvä

Mediassa puhutaan poliisista paljon. Vuosittain poliisia kritisoidaan usein virkatehtävissään voimankäytön liioittelusta eli siitä, että voimakeinoja olisi käytetty tehtävään nähden liikaa. Toisinaan poliisia syytetään suoraan pahoinpitelystä. Viimeaikaiset uutistoimistojen verkkojulkaisujen lööpit maalaavat ikävää kuvaa poliisista ja horjuttavat poliisin luottamusta. Seuraavana esimerkkejä paljon mediassa olleista tapauksista.

Uutistoimisto Kaleva julkaisi vuonna 2019 artikkelin, jossa poliisin toimintaa otsikoitiin näin: *”Kännykkäkuski syyttää oululaista poliisia pahoinpitelystä – syyttäjät: mies vaaransi liikennettä eikä luovuttanut puhelintaan poliisille”*. Artikkelissa tuodaan esille otsikossa mainitun miehen näkemys siitä, että poliisit pahoinpitelivät hänet käyttäessään tilanteessa tarpeetonta väkivaltaa. Poliisi taasen katsoo tilanteen olleen lain ja oikeuden mukainen. (Karvonen & Kempainen 2019.)

Iltalehti nosti esille vuonna 2019 julkaisemassaan artikkelissa poliisin voimankäytön puutteellisen tiedottamisen. Iltalehti kritisoi artikkelissaan poliisin vaillinaisia tietoja voimankäyttötilanteista, jotka ovat johtaneet vakaviin seurauksiin. (Kilpeläinen 2019.) Edellä mainittu iltalehden artikkeli ei varsinaisesti käsitellyt mitään yksittäistapausta. Se sivusi kuitenkin edellä niin ikää mainittua tapausta, josta esimerkiksi Kaleva kirjoitti.

Näistä artikkeleista on kuitenkin huomattavissa, että poliisin voimankäyttöön kohdistuu kovaa ja kriittistä tarkastelua. Poliisin voimankäyttöä ja sen oikeellisuutta kyseenalaistetaan toisinaan ja sille haluttaisiin perusteluja. Tämä herättääkin asian suhteen mielenkiinnon ja huolen aiheen. On ilmeistä, että tämän kaltaisia uutisointeja ei tehdä aivan perusteetta. Huolimatta siitä, tuomitaanko poliisin toiminta virheelliseksi tai rikolliseksi vai ei, jättää se joka tapauksessa ikävän leiman poliisin maineeseen.

5.2 Poliisin eettinen valalupaus rakoilee väkivallan takia

Poliisin väkivaltaisesta käyttäytymisestä työtehtävissä on myös lainvoimaisia tuomioita, joista tuon esiin johdatuksena aiheeseen seuraavana erään tapauksen. Tapaus on otettu tähän opinnäytetyöhön tarkasteltavaksi, koska sen lainvoimaisen tuomion perusteella voidaan todeta poliisin syyllistyneen väkivaltarikokseen. Tässä tapauksessa poliisi käytti fyysistä väkivaltaa kiinniotettua henkilöä kohtaan. Tapauksen johdosta poliisi tuomittiin tekoon syylliseksi. Tapaus todistaa sen, että yksittäistapauksissa poliisin eettisyys ja luotettavuus rakoilee. Se jättäneen jäljen poliisin maineeseen, etenkin kaikille niille, jotka ovat jollain tapaa olleet osallisia asiaan.

MTV Uutiset kertoi verkkojulkaisuartikkelissaan (2018) tapauksesta, jossa poliisi pahoinpiteli kiinniotettua asiakasta. Itä-Suomen hovioikeus on tuominnut poliisin syylliseksi virkavelvollisuuksien rikkomiseen sekä pahoinpitelyyn, joka kohdistui kiinniotettuun asiakkaaseen aivan perusteetta (Ruonakoski 2018). Tapahtumasta on samassa verkkojulkaisussa nähtävissä videotallenne (Kuva 2.), jossa poliisi lyö kädellään säilöönpanotilan vastaanottotiskillä kiinniotettua ja poliisin hallintaotteessa olevaa eteenpäin kumartuneena olevaa asiakasta niskaan.

Kuva 2. Kuvakooste MTV Uutiset verkkojulkaisun (2018) videosta (laatinut, Henri Kärki)

Vaikka jokainen poliisi onkin saanut koulutuksen poliisin eettisen valan mukailevaan käyttäytymiseen ja toimintaan, nousee aika-ajoin esille tapauksia, jotka eivät mukaile eettisen valan lupauksia. Toisinaan tapaukset voivat tulla esiin median kautta. Poliisiorganisaation sisällä joudutaan selvittämään tai vähintäänkin todistamaan poliisin epäeettistä toimintaa.

Edellä mainittu esimerkki, jossa Itä-Suomen hovioikeuden lainvoimaisen tuomion perusteella voidaan todeta poliisin rikkoneen lakien lisäksi myös eettistä valaansa, todistaa ikävää puolta yleensä niin luottamuksellisesta poliisista. Oikeus ei löytänyt perusteita poliisin väkivaltaiselle käytökselle asiakasta kohtaan ja näin ollen tuomitsi hänet kuvakoosteessa näkyvän lyönnin perusteella virkavelvollisuuksien rikkomiseen sekä pahoinpitelyyn syylliseksi.

Viimeksi mainitusta ja aiemmin edellä mainituista poliisin väkivaltatapauksista ei voida päätellä sitä, mihin poliisi on teoillaan pyrkinyt. Tapausten uutisoinnista ei myöskään selviä tapahtumien taustatietoja sillä riittävyydellä, että voitaisiin tulkita varmuudella poliisin epäeettiseen toimintaan johtaneita syitä. Objektivistisesta selityksestä sille miksi poliisi on toiminut esimerkeissä kuvatuilla tavoilla, on mahdotonta määritellä saatavilla olevan tiedon perusteella. Tämä jättääkin mielestäni pimentoon niitä prosesseja, jotka selittäisivät syitä poliisin tämän kaltaiselle toiminnalle.

6 VÄKIVALTAISUUS

Väkivaltaisuus on käsitteenä erittäin laaja ja monivivahteinen, ja se pitää sisällään monia siihen vaikuttavia tekijöitä. Niistä tämän opinnäytteen kannalta oleellisimmiksi oletettuja tuodaan esille seuraavassa.

6.1 Väki­valta

Väki­valta käsi­tetään fyysisen voiman tai vallan tahallise­na käyttönä tai sillä uhkaamisena. Se voi kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön. Väki­valta voi johtaa tai hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, tai fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen. Sillä voi olla vaikutuksia myös kehityksen häiriintymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen. (Kurg, ym. 2002, 22.) Tässä opinnäytetyössä väki­vallasta puhut­taessa kiinnitetään huomiota erityisesti henkisen väki­vallan muotoihin sekä sellaisiin fyysi­sen väki­vallan muotoihin, jotka ovat seurauksiltaan kuolemaan johtavia tapauksia lievempiä.

Väki­valtainen käytös liittyy usein itsetunnon järkkymiseen sekä häpeän tunteeseen. Väki­vallalla pyritään välttämään kasvojen menetystä sekä vahvistamaan omaa asemaa ja valta­suhdetta väki­vallan kohteena olevaan. Tätä ajattelumallia kutsutaan myös Gillianin hä­peäteoriaksi (engl. *Gillian's shame theory*). (Walsh T. C. 1999, 43.) Lisäksi verbaalinen ak­tiivisuus ja aggressiivisuus ovat kytköksissä väki­valtaiseen käyttäytymiseen etenkin suoma­laisilla miehillä (Lauerma 2014, 81.).

6.2 Aggressio

Aggression psykologinen määritelmä muodostuu henkilön toisiin yksilöihin tai ympäristöön kohdistamasta tahallisesta, vahingoittavasta tai häiritsevästä käyttäytymisestä. Väki­valtai­nen käyttäytyminen katsotaan fyysiseksi aggressioksi, mutta pelkkä aggressio ei aina tar­koita väki­valtaa. Kun tulkitaan henkilöiden luonteenpiirteitä, edellä mainittu käyttäytyminen määrittelee henkilön luonteen aggressiiviseksi. (Viemerö 2006, 18.)

Aggressiot voidaan jaotella reaktiivisiin ja proaktiivisiin aggressioihin. Reaktiivisten aggres­sioiden piirteet suuntautuvat puolustautumiseen, pelästymiseen tai provosoitumiseen. Proak­tiiviset aggressiot taasen liittyvät oman aseman vahvistamiseen, nautinnon saamiseen tai ma­teriaalisen edun tavoitteluun. (Lauerma 2009, 27.)

Yksilö voi dominoivan aseman ja statuksen saavuttamiseksi voi turvautua aggression käyt­toon. Aggressiota käyttämällä yksilö pyrkii vahvistamaan dominoivaa asemaansa tai status­taan esimerkiksi verbaalisen tai fyysisen aggression avulla. Verbaalisen ja fyysisen aggres­sion valinnassa vaikuttavana seikkana on yksilön kehittyneisyys. Fyysiseen aggressioon

turvautuminen korreloi alemman kehitystason kanssa, kun taas ylemmän kehitystason omaava on puolestaan taipuvainen verbaaliseen aggressioon. (Viemerö 2006, 19.)

Aggressioiden syinä eivät kuitenkaan ole yksittäiset tekijät kuten valta-aseman tavoittelu. Aggressioiden syntyyn vaikuttavat monet tilanne-, persoonallisuus-, ympäristö- sekä biologiset tekijät ja niiden yhdistelmät. Tyypillisimpiä tilannetekijöitä aggressioille ovat provokaatio, turhautuminen sekä negatiiviset tunteet. (Viemerö 2006, 20.)

Viemerö määrittelee aggressiivisen käytöksen liittyvän useammin vahvaan itsetuntoon. Hänen mukaansa vahvan itsetunnon omaava henkilö on helposti taipuvainen käyttäytymään aggressiivisesti tuntiessaan itsetuntonsa uhatuksi. (Viemerö 2006, 21.) Vahva itsetunto kuitenkin on yksilökohtaista. Yhtäältä se voi tarkoittaa vahvaa sekä järkkymätöntä itsetuntoa sen kestäessä joka tilanteessa. Toisaalta ihmisellä voi olla vahva, mutta epävakaa käsitys itsestään. Tällöin itsetunto voi vaihdella onnistumisesta tai epäonnistumisesta riippuen. (Helkama 2009, 286.) Impulsiivisuus, fyysinen voima, nopeus, taitavuus ja vallan halu sekä statuksen tavoittelu ovat persoonallisuustekijöitä, jotka vahvoina yhdessä lisäävät taipumusta aggressioihin. Impulsiivinen piirre ihmisessä vaikeuttaa aggressioiden hallintaa. Aggression ja väkivaltaisuuden taustalla on usein paatunutta tunnevälinpitämättömyyttä ja piittaamattomuutta sosiaalisista velvollisuuksista. Tämän kaltaisen henkilön käyttäytymisellä ja sosiaalisilla käyttäytymisnormeilla ole suurta yhteneväisyyttä. Tällainen henkilö on myös impulsiivinen, ärtynyt ja vilpillinen. Hän katsoo muiden ihmisten olevan syyssä käyttökseen. Toisin sanoen edellä mainittu henkilö kärsii antisosiaalisen persoonallisuushäiriön oireista. (Viemerö 2006, 21.; Huttunen M. 2018.) Antisosiaalisesta persoonallisuushäiriöstä kirjoitetaan jäljempänä lisää.

6.3 Valta-asema ja sadismi; Lucifer-efekti

Vahva valta-asema saattaa herättää ihmisessä pahuuden piirteitä ilman, että niitä muuten tulisi esille. Professori Jyrki Korkeila (2017) kertoo, että olosuhteiden ollessa suotuisat, pahuus voi syttyä ihmisessä, joka normaalisti voi olla täysin mallikelpoinen. Korkeila viittaa olosuhteilla suljettuihin laitoksiin, kuten vankiloihin. Vankilassa vartijat ja muu henkilökunta omaavat helposti vahvan statusaseman suhteessa vankeihin. Tämä asetelma provosoi hänen mukaansa yksilölle epäluonteenomaista ja jopa sadistista käyttäytymistä. Sadistilla

tarkoitetaan henkilöä, joka saa tyydytystä toiselle ihmiselle aiheuttamastaan kivusta, Korkeila kiteyttää. (Korkeila 2017.)

Ympäristön vaikutuksesta pahan syntyyn puoltaa myös 1970-luvulta tunnetuksi tullut Psykologi Philip G. Zimbardon tekemä vankilakoe (engl. *Stanford Prison Experiment*), johon myös Korkeila viittaa. Zimbardo (2007) selvittää seikkaperäisesti koettaan, jossa joukko psykologian opiskelijoita esiintyi autenttisissa oloissa vanginvartijoina ja vankeina. Koe jouduttiin keskeyttämään ennen sen kaavailtua loppua, koska se riistäytyi hallinnasta vanginvartijana toimineiden opiskelijoiden käytöksen muuttuessa liian sadistiseksi.

Zimbardo on tutkinut ihmisen käyttäytymistä ja sitä kuinka hyvä ihminen muuntuu pahaksi. Pahuus on tarkoituksellista toisen vahingoittamista, pahoinpitelyä, hyväksikäyttöä, halventamista, nöyryyttämistä, epäinhimillistämistä tai tuhoamista (Zimbardo 2007, 5). Kuten Korkeila viittaa Zimbardon tutkimuksiin, sosiaalisten ja rakenteellisten olosuhteiden ollessa pahudelle suotuisat, hyvät ihmiset voivat muuntua pahoiksi, ilman että heillä olisi traumaattista menneisyyttä tai taipumusta mielenterveyshäiriöihin. Tällaista ilmiötä Zimbardo (2007) kuvaa teoksessaan *Lucifer-efektiksi* (engl. *The Lucifer Effect*).

6.4 Antisosiaalinen eli epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö

Epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön omaava ihminen osoittaa poikkeavuutta ajattelutavoissaan, kommunikoinnissaan sekä itsenäisessä käyttäytymisessä osana parisudetta, yhteisöä tai yhteiskuntaa. Epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön tunnuspiirteitä ovat siitä kärsivän henkilön itsetunnon ja identiteetin rakentuminen henkilökohtaisten ja itsekeskeisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Hänen toimintaansa ohjaa sairaanloisen epänormaali itsekeskeisyys, oman edun ja mielihyvän tavoittelu. Manipulatiivisuus, ihmisten kontrollointi, petollisuus, epärehellisyys, tunne-elämän kylmyys; kuten katumuksen, syyllisyyden ja empatian puute ovat tavanomaisia poikkeavuuksia epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön omaavalla henkilöllä. Epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö pitää sisällään myös loukkauksille alttiin käytöksen, joka johtaa henkilön harkitsemattomiin ja suhteettoman aggressiivisiin sekä kostonhimoisiin impulsiivisiin toimiin. (Parkkila 2014, 5-6.)

6.5 Psykopaattisia piirteitä

Psykopatiaa verrataan yleensä pahuuteen. Psykopaattisia piirteitä ovat äärimmäinen itsekkyyks ja välinpitämättömyys sekä empatiakyvyttömyys. Alentunut kyky tuntea ahdistusta ja syyllisyyttä lukeutuvat psykopatian keskeisimpiin piirteisiin myös. Edellä mainitut tunnekylmyyden ominaisuudet altistavat kohtelevaan muuta kaltoin. Kaltoin kohtelu kärjistyy vahvemmaksi ilkeydeksi ja haluksi vahingoittaa muita, kun henkilö omaa psykopatialle edelleen oleellisia uhkarohkeuden ja pidäkkeettömyyden sekä manipulaation taipuvaisia piirteitä. (Jüriloo 2018.; Lauerma 2014, 160.)

Psykopaatin (eli henkilön, joka kärsii psykopatiasta) julmuudessa ei ole kysymys pelkästään hänen mielialojensa vaihtelusta, vaan ominaisuudesta, joka on todistettavissa tieteellisin tutkimuksin. Aivojen manteliumakkeen tunnekeskus eli amygdala aktivoituu yleensä, kun ihminen altistetaan vaikkapa julmalle kuvamateriaalille. Psykopaatin aivoissa ei synny samantilaista reaktiota vastaavalla altistuksella. (Jüriloo 2018.)

Yksittäiset psykopaattiset piirteet eivät tee ihmisestä kuitenkaan psykopaattia. Esimerkiksi tunnekylmyys voi olla hyödyllinen piirre. Se auttaa pysymään toimintakykyisenä sellaisissa tilanteissa, joissa herkemmat ihmiset saattaisivat lamaantua. (Jüriloo 2018.)

7 PROVOKAATIO

7.1 Provosoida

Kielitoimiston sanakirja määrittelee termin provosoida seuraavalla tavalla; sanan perusmuoto on provosoida ja sillä tarkoitetaan kiihottamista tai yllyttämistä ärsyttävällä tavalla. Provosointi on myös tarkoituksellista johdattelemista, aiheuttamista tai alkamaan saamista. Provokaatio on provosoimista. Provokaattori provosoi. Provokatorinen eli provokatiivinen on taasen provosoiva. (Kielitoimiston sanakirja, 2020.) Tästä johdattelemalla voidaan todeta, että provosoitua vastaavasti tarkoittaa kiihottamisen tai yllyttämisen kohteeksi joutumista, johdatelluksi tulemistä tai johonkin toisen provokaation perusteella ryhtymistä.

Provokaatio on terminä moniulotteinen ja useisiin konteksteihin sopiva. Yhtäältä ihmisen käytöksen tiedetään voivan olla provokatiivista, toisaalta esimerkiksi musiikki ja taide on toisinaan provokatiivista. Provokaatio voi olla kirjoitusta, esineitä, teoksia, tekoja, kuten

ääntä, liikehdintää, hajua tai tuoksua. Sen tarkoituksena on herättää huomiota, ärsyttää, innostaa, kiihottaa tai muulla tavalla havahduttaa kohteensa. (Kartastenpää & Timonen 2014, 5.)

Suomen rikosoikeudessa provokaatiota kuvaillaan yleensä sellaiseksi teoksi, jossa aloite saadaan aikaan provokaattorin toimesta ja näin ollen provosoitu aloittaa provosoituna sellaisen toiminnan, johon hän ei ilman provosointia olisi ryhtynyt. Näin ollen onnistuneen provokaation seurauksena sen kohteessa syntyy nopea impulsiivinen reaktio provokaatioon. (Hahto 2004, 368.) Vilja Hahto (2004) yhdistääkin väitöskirjassaan tutkiessaan uhrin myötävaikutusta ja rikosentekijän vastuuta, provokaation rikoslain 5:5 pykälän yllytykseen. Tämän kaltainen provokaatio sisältää kaksi vaihetta. Vaiheessa yksi provosoiija aloittaa toiminnan provosoinnilla ja toiminta alkaa. Vaiheessa kaksi provosoitunut ryhtyy toimintaan ja toiminta päättyy.

7.2 Provosoinnin neljä eri muotoa ja Agent Provocateur

Ruotsin Korkeimman oikeuden jäsen, rikosoikeuden professori Petter Asp määrittelee provosoinnin toisen ärsyttämiseksi ja suututtamiseksi niin, että provokaatio saa hänet ryhtymään provokaatiolla toivottuun tekoon. Asp erittelee provosoinnin muodot seuraavasti ja kaiken neljään muotoon: 1. Provosointi voi olla väljimmillään vain päämäärätöntä provokaatiota. 2. Joskus se taas voi olla arkista vihjailua tavalla, jolla provosoinnin kohde menettää malttinsa tai kasvonsa. 3. Toisaalta provokaattori voi myös pyrkiä provosoimaan toista henkilöä rikolliseen tekoon, siihen kuitenkin itse osallistumatta tai puuttumatta konkreettisesti. Tällaista toimintaa voisi olla esimerkiksi tappelun alkuun paneminen. 4. Lisäksi provosointi voi olla Aspin mukaan myös kohteen provosoimista rikokseen sillä seurauksella, että provokaattori saa syyn tarttua tapaukseen. Näin voisi hänen mukaansa esimerkiksi siviilipukuinen poliisi provosoida rikollista sen kiinnisaamiseksi. Viimeisimpänä mainittua menettelytapaa kutsutaan nimellä *agent provocateur*. (Hahto 2004, 367.) Näin ollen *Agent provocateuriksi* kutsutaan henkilöä, joka yllyttämällä toista yrittää saada tämän syyllistymään rikokseen (Hahto 2004, 4).

Aspin määrittelemistä provokaation neljästä muodosta on tulkittavissa myös provokaation vaiheisuus. Ensimmäisessä muodossa provokaatio näyttäisi olevan vain yksivaiheinen sillä kukaan ei tartu provokaatioon. Toinen ja kolmas muoto taas kuvaavat kaksivaiheista

prosessia, jossa provokaattori saa provosoitua kohteensa ja tilanne päättyy tämän toimintaan. Mielenkiintoisimpana edellä kuvatuista muodoista näen muodon neljä, sillä se herättää välittömästi ajatuksen siitä, mikä onkaan aiheuttanut lopullisen teon? Näkemykseni mukaan edellä mainitussa viimeisimmässä provokaation muodossa, *agent provocateur*, on kolme vaihetta. Prosessi alkaa ja päättyy provokaattoriin. Provokaattori panee alulle prosessin, johon kohde provosoituu. Tämän johdosta provokaattori pääsee tavoitteeseensa eli jonkin toimenpiteen suorittamiseen. Juuri tämä prosessi kyseenalaistaakin mielestäni koko prosessin oikeellisuuden.

Suomen rikosoikeuskäytännössä *agent provocateur* määritellään provokaattorin väkivaltaan tähtäävänä käytöksenä. Tarkemmin sanoen *agent provocateur*-henkilö provosoi toista henkilöä siten, että tämän käytös antaa oikeutuksen provokaattorille hätävarjeluoikeutensa käyttöön ja sen myötä väkivaltaan turvautumisen. *Agent provocateur*-malli ei tietenkään näin ollen anna oikeutusta hätävarjelutekoon *agent provocateurin* ollessa alun perin itse hyökkäyksen aiheuttaja. Suomen rikosoikeudessa *agent provocateur* -henkilö on vastuussa aiheuttamastaan oikeudettomasta väkivallasta. (Boucht & Frände 2008, 99.)

Kuten edeltä voidaan huomata, Aspin sekä Bouchtin & Fränden määrittelyjen lopputilanne eroaa hieman toisistaan, mutta kuitenkin kummastakin määritelmästä on selvästi havaittavissa *agent provocateurin* kolmivaiheinen ydinajatus. Keskeistä toiminnalle on mielestäni provosoinnin tarkoitushakuisuus ja sen lähtöisyys. Vaikka nähdäkseni Bouchtin & Fränden määritelmässä *agent provocateur* tavoitteleeekin itselleen oikeutusta hätävarjelliseen väkivallan käyttöön ja Aspin *agent provocateur* provosoi ”vain” rikokseen saadakseen tulosta, on tulkintojen välillä mielestäni ilmeinen yhteys.

7.3 ”Situating transaction” – provokaatiolla hankittu oikeutus aggressiiviseen tekoon

Provokaatiota käyttämällä henkilö saattaa yrittää hankkia itselleen oikeutuksen aggression käyttämiselle. Henkilö kohdistaa provokaatiota toiseen saadakseen hänet käyttäytymään niin, että provokaatioaloitteen tehneenä hänellä olisi ikään kuin ”oikeus” käyttää toista kohtaan aggressiota itseään puolustakseen. Tällainen käyttäytyminen ilmenee useimmiten hyökkääjän kohdistuessa verbaalinen tai fyysinen ärsyke toiseen henkilöön. Ärsyke voi olla esimerkiksi solvaus tai töytäisy, mitä vastaan uhri puolustautuu. Provosoimalla uhri

puolustustekoon, provosoiija hankkii itselleen edellä mainitun, niin sanotun ”työsopimuksen” eli oikeutuksen omalle aggressiolle. (Luckenbill 1977, 176.)

David F. Luckenbillin 11 vuotta kestäneen amerikkalaistutkimuksen mukaan henkirikokseen johtavien tekojen taustalla suurimmassa osassa henkirikoksia tekijä on provosoinut jonkinlaisella ärsykkeellä uhriaan. Ärsyke on ollut esimerkiksi verbaalinen tai fyysinen teko. Se on saanut aikaan uhrissa puolustusreaktion. Uhrin reaktion jälkeen tekijä on toteuttanut uhkauksensa. (Luckenbill 1977, 179.) Tästä voidaankin tulkita, että provosoimalla uhrin, tekijä on hankkinut itselleen oikeutuksen väkivaltaisiin aikeisiinsa. Luckenbill (1977) kuvaa tätä prosessia englanninkielisellä termillä ”*situated transaction*”. Tämä prosessi noudattelee provosoinnin kolmivaiheista kaavaa, jossa tekijän aloitteesta onnistuneen provosoinnin avulla päästään päättämään teko vastaamalla provosoituneen toimintaan.

Luckenbillin (1977) tutkimien tapausten provokaatioiden aste vaihtelee laajalti. Suurimmassa osassa provokaatiokäytökseen liittyvistä tapauksista on kuitenkin selkeästi havaittavissa kolme päätyyppiä. 41 prosentissa provokaation sisältäneistä tapauksista uhri on saatu suusanallisesti kohdistamaan tekijään sellaista verbaliikkaa, että tekijä on toteuttanut henkirikoksen. 34 prosentissa tapauksista tekijä on vaatinut uhria tekemään jotakin sellaista, johon uhri ei ole suostunut ja tämän seurauksena tekijä on päätenyt henkirikokseen. 25 prosentissa tapauksista tekijä on saanut uhrin kohdistamaan häneen jonkinlaisen non-verbaalisen eleen, jonka tekijä on kokenut loukkaavaksi ja tämän perusteella tehnyt henkirikoksen. (Luckenbill 1977, 179-180.) Kaiken kaikkiaan tutkimuksen tapauksissa yhteensä 81 prosentissa tekijä on kohdistanut ennen tekoaan joko verbaalisen tai fyysisen ”haasteen” uhriin (Luckenbill 1977, 181).

Tämän perusteella voidaankin todeta, että suurimmassa osassa edellä mainittuja henkirikostapauksia tekijä on kohdistanut provosoivan teon uhriinsa ennen lopullista tekoaan. Tähän provokaatioon eli ”haasteeseen” vastatessa on syntynyt ”työsopimus”, jonka perusteella tekijä on kokenut oikeudekseen toteuttaa lopullisen aikeensa, kuten Luckenbill (1997) määrittelee.

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

8.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus perustuu lähdeaineiston analyysiin ja tulkintaan. (Metsämuuronen 2003, 160.) Lähdeaineistona tässä opinnäytetyössä on käytetty kirjallista aineistoa ja teemahaastatteluiden avulla saatua haastattelutietoa. Perehtymällä lähdeaineistoon on pyritty muodostamaan mahdollisimman kattava esiyymmärrys tutkimuksen aiheeseen. Laadullisen tutkimuksen materiaalin tulkinta muodostuu tutkijan omasta intuitiivisesta tulkinnasta ja analyysistä, jossa tutkija yhdistelee tietoa ja oman järjestelykykynsä avulla saa tutkimukseensa päätelmiä (Metsämuuronen 2003, 161).

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole omaa teoriaa eli selkeätä käsitteistöä eikä selkeätä ja tieteellistä yhteneväistä tulkintaa eli niin sanottua paradigmaa, joka muodostuu tieteellisistä peruskäsitteistä. Laadullisessa tutkimuksessa ei niin ikään ole varsinaisia omia tutkimusmenetelmiä eli metodeja. (Metsämuuronen 2003 162-163.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tulkitsemaan aineistoa mahdollisimman objektiivisesti noudatellen ajatusta konkreettisesta faktasta. Se mikä näkyy, on totta, ajatellaan positiivisen tieteen filosofiassa ja tämän ajatuksen perusteella tehdään tulkintoja ja johtopäätöksiä. Postpositiivisen filosofian ajattelumallissa noudatellaan samaan ajatusta mitä positiivisessa filosofiassa, mutta sen lisäksi hyväksytään se, että hankalasti hahmoteltavissa asioissa käsityksemme ulkopuolella saattaa jäädä tietoa. Kummassakin filosofiassa ajatellaan kriittisen realistisesti. (Metsämuuronen 2003, 164.) Nämä kaksi edellä mainittua filosofiaa toimivat laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen perustana (Metsämuuronen, 2003, 167).

8.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyön tietoperusta on muodostettu poliisin eettisestä arvoista ja voimankäyttöä säätelevästä lainsäädännöstä sekä poliisikulttuuria, väkivaltaa ja psykologiaa yhdistelevistä teoksista. Se on koottu mahdollisimman luotettavista kirja- ja verkkolähteistä. Tietoperustana on käytetty myös useita tieteellisiä artikkeleita. Aineistoa on luettu kattavasti ja siitä on pyritty muodostamaan mahdollisimman selkeä kokonaiskuva. Käsitteistöä on pyritty ymmärtämään syvällisesti ja samalla tavalla selvittämään sitä tämän opinnäytetyön lukijalle. Tämä on toteutettu referoiden aineistoa kattavasti ja mahdollisimman objektiivisesti. Aineistossa

on pyritty pysymään tutkimusongelman kannalta keskeisissä teemoissa ja keskitytty niiden esille tuomiseen mahdollisimman seikkaperäisesti.

Opinnäytetyön aineisto on muodostettu teemahaastatteluin. Teemahaastatteluilla on pyritty saamaan esiin seikkoja, jotka liittyvät tutkimuksen näkökulmaan ja hypoteesiin mahdollisista provosoivista ja väkivaltaisista poliiseista. Haastattelutavaksi on valittu teemahaastattelumuoto, koska teemahaastatteluilla on mahdollista saada tarkkaa, syvällistä ja perusteellista tietoa. Haastattelutapahtuma perustuu pitkälti haastateltavan vapaaseen kerrontaan. Mahdollisten täsmentävien lisäkysymysten perusteella kerrontaan saadaan edelleen syvyyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34-35.) Näin ollen teemahaastattelu sopii haastattelutavaksi, jolla aroistakin aiheista voidaan saada merkittävää aineistoa esiin. Tällaiseksi voidaan katsoa myös tämän opinnäytetyön aihe.

Haastateltavat on valittu teemahaastattelun haastateltavien valintaan liittyvän menetelmän mukaisesti; keskustellen mahdollisten haastateltavien kanssa kokeilevasti (Hirsjärvi & Hurme 2011, 59). Kokeilevalla keskustelulla on etsitty haastateltavia, joilla on omakohtaisia kokemuksia poliiseista, jotka ovat käyttäytyneet työtehtävissään väkivaltaisesti ja mahdollisesti provokatiivisesti. Haastateltavien löydyttyä haastattelut toteutettiin joka kerralla teemarunkoa käyttäen. Teemahaastatteluja tehtiin yhteensä neljä kappaletta kevään 2020 aikana. Neljännen teemahaastattelun jälkeen, tutkimuksen näkökulma huomioiden, haastattelut saavuttivat saturaation, eikä uutta tietoa koettu enää tulevan. Haastateltavien pyynnöstä tarkemmat haastattelupäivämäärät sekä haastateltavien henkilötiedot on jätetty merkitsemättä haastatteluihin. Haastattelut litteroitiin viivytyksestä haastattelujen jälkeen tietokoneelle. Litteroinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, ettei haastateltavien kertomat asiasisällöt muuttunut. Litterointia ei kuitenkaan katsottu tarpeelliseksi tehdä kirjaimellisesti haastateltavien puhetta vastaavaksi. Valinnalla on pyritty selkeyttämään litteroidun tekstin analyysiä. Kirjaimellinen litterointi ei ole tarpeen tässä opinnäytetyössä toteutettavassa analyysissä, analyysin keskityessä kerrottuihin tapauksiin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 140). Litteroitua haastattelua syntyi yhteensä 27 sivua. Haastattelun keskeisimpiin kohtiin on viitattu jäljempänä. Haastattelun teemarunko on tarkasteltavissa tämän työn liitteenä.

8.3 Aineiston analysointi ja raportointi

Teemahaastattelun analysoitu raportointi rajautuu pääasiallisesti tutkimuskysymykseen (provosoiko poliisi väkivallan avulla oikeutuksen fyysiselle voimankäytölle?). Analyysin aikana haastatteluja on luettu ja pyritty ymmärtämään ja löytämään niistä tutkimusnäkökulmaan liittyviä tekijöitä. Analyysi on toteutettu aineistolähtöisellä teemoittelulla, jossa vastauksia ja tekijöitä tutkimusnäkökulmaan on etsitty litteroidusta haastattelumateriaalista. Aineistoa on teemoittelun lisäksi luokiteltu sen tulkintaa varten. Teemoittelulla ja luokittelulla on määritelty haastateltavien asiantuntijuutta ja heidän näkemyksiään tutkimuksessa käytävistä käsitteistä. Tämän jälkeen teemoittelu ja luokittelu on keskittynyt tutkimusnäkökulmaan ja tutkimuskysymykseen liittyvien seikkojen esille tuomiseen. Lopuksi teemoittelu ja luokittelu sivuaa tutkimusnäkökulman kohteena olevan poliisin profiilia. Teemoiteluja luokkia yhdistelemällä on saatu esiin tutkimusnäkökulmaan oleellisesti liittyviä prosesseja.

Luokitellusta aineistosta on pyritty saamaan koodaamalla esille tutkimusnäkökulmaan liittyvät merkitykselliset tiedot. Tämän jälkeen aineistoa on analysoitu ankkuroitua teoriaa noudatellen. Ankkuroidussa teoriassa analyysi perustuu haastatteluaineiston monipuoliseen luokitteluun (Hirsjärvi & Hurme 2011, 165). Ankkuroidun teorian avulla saatu analysoitu tieto on esitetty raportin tutkielmassa raportin tavoin integroituna opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen.

Haastatteluiden analysoidut tulokset on kerrottu alla raportin muodossa. Raportilla on pyritty muodostamaan mahdollisimman kronologinen ja selkeä kuva tutkittavana olevasta prosessista. Raportti sisältää myös suoria lainauksia haastateltavien kertomuksista. Näillä on nostettu esiin tämän tutkimuksen kannalta erityisen oleellisia seikkoja. Raporttiin on muodostettu myös kaavio, jolla pyritään kuvaamaan tutkimusaiheen ydinprosessia.

8.4 Aineiston luotettavuuden arviointi

Kaikki haastateltavat omaavat pitkän kokemuksen poliisin kenttätöistä ja olivat haastatteluhetkellä virassa olevia poliiseja. He perustivat tapausesimerkinsä poliisin kenttätehtävissä tapahtuneisiin havaintoihinsa. Tapausesimerkit ajoittuvat määrittämättömälle aikajaksolle ja sijoittuvat määrittämättömiin kaupunkeihin. Vaikka tarkkoja sijainteja ja päivämääriä ei tapausesimerkeille olekaan määritelty, se ei vähennä esimerkkien uskottavuutta. Kokeneet ja avarakatseiset poliisit ovat oma-aloitteisesti kertoneet esimerkkejä johdonmukaisesti ja

uskottavasti sekä toisinaan täsmentäneet vastauksia teemahaastatteluissa esitettyjen lisäky-symysten perusteella. Näin ollen ei ole syytä epäillä esimerkkien todenperäisyyttä.

Lisäksi haastateltavilla oli hyvin saman kaltaiset käsitykset poliisin etiikasta asiakaskontak-teissa. Keskeisenä näkemyksenä he korostivat siinä inhimillisyyttä ja ihmisen kohtaamista ihmisenä. He määrittivät provosoinnin käsitteenä saman kaltaisesti. He kuvasivat provo-sointia sellaisena tarkoitushakuisena toimintana, jolla pyritään saamaan sen kohde käyttäy-tymään provokaattorin tavoitteiden mukaisesti. Haastateltavat luonnehtivan esimerkkitä-paustensa taustaksi käsityksiään myös aggressiosta, aggressiivisuudesta sekä henkisestä ja fyysisestä väkivallasta. Viimeisimpänä mainituista heillä oli edelleen samankaltaiset näke-mykset. He luonnehtivat aggression ja aggressiivisuuden lähinnä henkilön käyttäytymiseen perustuviksi non-verbaalisiksi ja verbaalisiksi indikaattoreiksi. Henkisen väkivallan he mää-rittivät toiseen kohdistuvaksi alistamissävytteiseksi non-verbaaliksi toiminnaksi ja fyysi-sen väkivallan taasen fyysiseksi toisen koskemattomuutta loukkaavaksi teoksi. Tämänkin perusteella haastateltavia poliiseita voidaan nähdäkseni pitää alansa asiantuntijoina ja luo-tettavina lähteinä.

8.5 Aineiston eettiset kannanotot ja perustelut

Haastateltavia pyydettiin kertomaan sellaisia kokemiaan tapauksia, joissa poliisi oli toiminut epäasialliseen tapaan väkivaltaisesti ja/tai provosoivasti. Vaikka haastattelun teemarunko voidaankin tulkita perustuvan eräänlaiseen hypoteesiin siitä, että poliisi käyttäytyisi edellä kuvatun kysymyksen kaltaisesti, on tämän osittaisen hypoteesin käyttäminen kuitenkin mie-lestäni tämän opinnäytetyn viitekehyksessä hyväksyttävää. Poliisin väkivaltaikäyttäytymi-sestä osoitetaan todisteita työn tietopohjassa ja se kytketään myös jossain määrin provokaa-tioon. Tämän lisäksi teemahaastatteluun oleellisesti kuuluvien kokeellisten keskustelujen perusteella on voitu todeta, että esiymmärryksellä on viitteitä todenperäisyyteen. Näin ollen voidaankin todeta teemahaastattelujen ja niiden lopullisen raportoinnin noudattavan tutki-museettisia periaatteita.

9 AINEISTON TULOKSET

Kaikki neljä haastateltavaa kertoivat haastattelussa esimerkkitapauksia, joissa poliisin aloitteesta oli toimittu väkivaltaisesti. Väkivaltaista toimintaa haastateltavat kuvailivat niin verbaaliseksi kuin fyysiseksi. Esimerkeissä ilmennyt verbaalinen väkivaltaisuus

kuvattiin, alistavaksi solvaamiseksi ja halventamiseksi sekä aggressiiviseksi puheeksi. Tapauksiin liittyvä fyysinen väkivalta ilmeni esimerkiksi läpsimisenä ja retuuttamisena. Verbaalinen ja fyysinen väkivalta yhdistyi esimerkkitapauksissa. Haastatteluaineistosta on löydettävissä yhdeksän esimerkkitapaukseksi luokiteltua tapauskuvausta, joista kahdeksan on yksityiskohtaista, henkilöityvää ja yksi yleisluonteinen kuvaus poliisin väkivaltaisesta toiminnasta. Haastateltavien kertomuksiin viitataan jäljempänä lyhenteillä H1, H2, H3 ja H4.

9.1 Voimankäyttöön johtaneiden tapausten alkutilanne

Haastatteluaineistosta luokitelluissa tapauksissa esiin nousi tapahtumien alkutilanteiden osalta yksi yhteneväinen piirre. Mielenkiintoinen havainto oli, että juuri ennen poliisin väkivaltaista toimintaa ei poliisiin kohdistettu vastarintaa. Ainoastaan yhdessä tapausesimerkissä vastarintaa oli yleensäkin kohdistettu poliisiin, mutta tässäkin tapauksessa kohdehenkilö oli saatu jo poliisin hallintaan ennen poliisin väkivaltaista käyttäytymistä. Tapausesimerkkien kohdehenkilö oli vaihtelevasti henkilö, jota oltiin ottamassa kiinni, kiinniotettu tai sivullinen.

Alkutilanteista voidaan aineiston perusteella todeta, ettei poliisilla näissä tapauksissa näytännyt olleen lain tuomaa oikeutta voimankäyttöön. Poliisilain 2 luvun 17 pykälä ei anna mahdollisuutta poliisille voimankäyttöön, mikäli sille ei löydy perustetta lainkohdan tyhjentävästä luettelosta. Esimerkkitapausten kaltaisia tilanteita ei voida tulkita vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan vaarallisen teon tai rikoksen estämiseksi, koska kohdehenkilö ei tehnyt tapausesimerkeissä vastarintaa poliisille juuri ennen poliisin väkivaltaisen käyttäytymisen aloittamista. Myös haastateltavat tulkitsivat tilanteet sellaisiksi, ettei perusteita voiman käyttämiselle tai väkivaltaiselle käytökselle ollut. Näin voidaan todeta esimerkiksi H4:n kertomasta: ”*Yksi poliiseista meni puhuttamaan kuljettajaa ja käytti väkivaltaa kohdehenkilöön ottaessaan hänet ulos autosta. Kohdehenkilö ei tehnyt mitään sellaista mikä olisi oikeuttanut poliisia voimankäyttöön.*”.

9.2 Väkivaltilanteen synty ja kulku

Keskeisimpänä havaintona itse väkivaltaisessa toiminnassa oli se, että toiminta sisälsi jokaisessa esimerkissä poliisilähtöisesti verbaalisesti väkivaltaista käytöstä. Verbaalinen väkivaltainen käytös oli esimerkiksi aggressiivista puhetta, kiroilua, nimittelyä, halventamista, haukkumista tai muutoin ärsyttämistä. Usein esimerkkitapausten poliisi kohdisti

kohdehenkilöön verbaalisten väkivaltaisuuden lisäksi myös fyysistä väkivaltaa, kuten reutuuttamista tai läpsimistä. Poliisin fyysisen väkivallan ei haastateltavien tulkinnan mukaan voitu katsoa olevan poliisin lain oikeuttamaa voimankäyttöä, sillä sille ei ollut esimerkkitapauksissa heidän mukaansa lähtökohtaisesti perustetta.

H4 kuvaa erästä tapahtumaa näin: ” *Vaikka kiinniottotilanteessa olisi riittänyt kohdehenkilön haltuunotto esim. käsiin kiinni menemällä, käytti tämä poliisi kuitenkin voimaa kiinniottotilanteessa. Tämä voimankäyttö ei ollut kaiken lisäksi mitään poliisin virallista voimankäyttöä vaan enemmänkin hallinnon linjan ulkopuolisia liikkeitä. Samalla päälle sellainen järkyttävä vittuilu tältä poliisilta.*

Ja kun tämä henkilö oli jo laitettu poliisiauton perään, jatkui tämän poliisin suusanallinen provosointi koko ajan. Samalla siinä oli sellaista jatkuvaa lievää mysömistä, joka kohdistui tähän kohdehenkilöön, sillä ajatuksella, että hän ei mennyt poliisiautoon riittävän nopeasti. Siitä tuli sellainen tuntuma, että poliisi yritti tällä toiminnallaan saada kohdehenkilössä sellaista vastareaktiota ja sitten olisi mahdollisuus käyttää lisää voimaa. ”.

Haastateltava kuvaa tilannetta sen kaltaiseksi, ettei poliisin toiminta kiinniottotilanteessa ollut perusteltua. Poliisin väkivaltainen käytös jatkui vielä silloinkin, kun kohdehenkilö oli jo poliisin kontrollissa. Tämä sai aikaan haastateltavalla tunteen siitä, että poliisi pyrki saamaan kohdehenkilön provosoitumaan ja näin käyttämään lisää voimaa.

Kohdehenkilön vaste poliisin edellä kuvatulle toiminnalle oli esimerkkitapauksissa vaihtelevaa. Toisinaan poliisin toiminta ei aiheuttanut kohdehenkilössä mitään reaktiota huolimatta siitä, oliko poliisin väkivaltainen toiminta verbaalista tai fyysistä tai jopa molempia. Kuitenkin poliisin kohdistaessa vain verbaalista, ja yhdessä esimerkkitapauksessa sen lisäksi vain lievää fyysistä väkivaltaista toimintaa kohdehenkilöön, reagoi kohdehenkilö toimintaan. Kohdehenkilön reagoidessa toimintaan hän vastasi siihen, joko verbaalisesti sanailemalla vastaan tai fyysisesti lyönnillä tai potkulla. Kohdehenkilön reaktion seurauksena poliisi edelleen vastasi kohdehenkilön reaktioon - näissä tapauksissa aina fyysisesti. Tällöin poliisin fyysinen vaste oli haastateltavien havaintojen mukaan jonkinlainen poliisin voimankäyttöön liittyvä teko. Tällaista tapahtumaketjua kuvaa hyvin H1:n kertoma esimerkkitapaus: ” *Partion ”putsatessa” miestä putkatiskillä, toinen konstaapeli aloitti provokaation. Siinä hän kovempaan ääneen ”kehui” tätä kiinniottettua naistenhakkaajaksi ja vastaavaksi.*

Kun siinä ei sitten tapahtunut yhtään mitään, se meni lopulta siihen, että konstaapeli jatkoi kuiskimalla asiakkaan korvaan jotain. En aivan tarkkaan tiedä mitä siinä tapahtui, koska olin putkatiskin takana. Lopputulema oli kuitenkin se, että konstaapeli sai toivotun lopputuloksen. Asiakas sai sellaisen aggressiivisen kohtauksen ja yritti alkaa painimaan ja lyödä tätä konstaapelia. Se yritys jäi kuitenkin hyvin lyhyeksi, koska konstaapeli käytti voimaa ja painoi tämän henkilön lattialle.”

9.3 Provosoiivan poliisin profiili

On mielekästä sivuta myös haastattelumateriaalista esiin nousseita poliisiin liittyviä käytös- ja luonteenpiirteitä. Tämä on tarpeellista, sillä niillä näyttäisi olevan merkitys siihen, miten poliisi käyttäytyy ja käyttää voimaa. Lisäksi profilointi taustoittaa jäljempänä määriteltävää teoriaa provokaatio-oikeutusprosessista. Profilointianalyysissä keskityttiin niihin tapausesimerkkien henkilöihin, jotka haastattelun esimerkkikuvauksissa toimivat jäljempänä kuvatun prosessin mukaisesti. Analysoiduissa tapauksissa profiloitiin kolmen eri poliisin henkilökuvaa. Muut tapaukset jätettiin näkökulmaan sopimattomina profiloimatta. Korostettakoon vielä, että profilointi ei ole yleistävä, vaan se perustuu yksittäistapauksiin.

Keskeisimpänä teemana henkilökuvan luomisessa haastateltavat toivat tapausten käytös- ja olemuspiirteitä hyvinkin tarkasti esille. Vaikka tehdyissä teemahaastatteluissa pureuduttiinkin yksittäistapausten tutkimiseen, on haastattelun tuloksena kuitenkin löydetty tiettyjä säännönmukaisuuksia. Nämä säännönmukaisuudet liittyvät myös tiettyihin käsitteisiin, jotka omalta osaltaan tukevat aggressiivista ja provokatiivistakin väkivaltakäyttäytymistä. Aineiston analyysin avulla henkilökuvista löytyi joitakin merkittäviä yhteneväisyyksiä. Toisaalta tietyt, kenties oletettavasti väkivaltakäyttäytymiseen liittyvät indikaattorit, eivät näyttäneet olevan tapausesimerkkihenkilöitä yhdistäviä tekijöitä. Yhdistäviä käytös- ja luonteenpiirteitä tapauksilla olivat riskinottajan luonne, itsevarmuus, konfliktihakuisuus sekä impulsivisuus. Eräänä poliisikulttuurille tavanomaisenakin piirteenä nousi esille väkivaltaisesti käyttäytyvien henkilöiden luonnehdinnassa kyynisyys. Esimerkkitapausten keskuudessa kyynistä tai erittäin kyynistä käytöstä kerrottiin ilmenevän usein. Muilla tapausten piirteillä, kuten henkilön fyysisellä koolla, harrastuneisuudella tai vaikkapa poliisikulttuurille ominaisella toiminnanhakuisuudella ei näyttänyt olevan yhdistävää tekijää tapausten välillä.

Henkilökuvaa luonnehtivat oivallisesti esimerkiksi H1 ja H2:

”Hän on impulsiivinen ja suorastaan malttamaton. Hänen ”pollansa” ei kestä kovan paineen alla vaan hänen täytyy päästä tekemään asioita. Hän ei välttämättä kuuntele ohjeistuksia ja määräyksiä. Hän on toiminnanhakuinen ja ehdottomasti riskejä ottava. Hän on riskinottajan maineessakin.” (H1)

” Hän on hyvin temperamenttinen, räiskyvä, töksäyttelevä ja hyvin haastava persoona. Hän haastaa vähän kaikkia joka paikassa ja joutuu poikkeuksetta hassuihin tilanteisiin töissä ja vapaalla. Hän ottaa kohtuuttomia riskejä. Ihme, että on vielä hengissä.” (H2)

9.4 Provosoinnin ja väkivaltaisen käytöksen syyt

Haastateltavien luonnehtiessa perusteluja sille, miksi poliisi provosoi ja käyttää väkivaltaa, nousi esille merkittävä havainto. Ylivoima tai sen tunne näyttäisi olleen vahvana vaikuttajana siihen, että provokaatiota ja väkivaltaa kohdistettiin kohdehenkilöihin. Tilanteet syntyivät sellaisissa paikoissa, joissa kollegoiden apua oli helposti saatavilla. Tämän kaltaisia paikkoja oli esimerkiksi poliisiasemien putkatilat tai tilanteet, joissa oli useita muitakin poliiseja. Myös provosoivan ja väkivaltaisesti käyttäytyneen poliisin oma fyysinen ylivoimantunne oli haastateltavien näkemysten mukaan tällaista ylivoiman tunnetta. Sitä perusteltiin poliisin fyysisellä vahvuudella tai voimankäyttövälineiden käytön mahdollisuudella. Poliisin fyysinen vahvuus ei kuitenkaan näyttäisi olevan ratkaiseva tekijä sinällään.

Myös aseman ja statuksen vahvistaminen osoittautui keskeiseksi tekijäksi provosoivassa ja väkivaltaisessa käyttäytymisessä. Statusaseman vahvistaminen ja korjaaminen näytti yhdistyvän kiinteästi provosoivasti ja väkivaltaisesti käyttäytyneen poliisin itsetuntoon. Haastateltavat kuvailivat poliisien kokeneen toisinaan poliisin vallan tuoman statusaseman ja itsetuntonsa horjutetuksi. Tämän johdosta kuvailtiin syntyneen tilanteita, joissa asemaa piti korjata tai vahvistaa käyttäytymällä provokatiivisesti ja väkivaltaisesti. Syy tälle tarpeelle nähtiin tulevan poliisikulttuurissa jossain määrin vallitsevasta ”Alfa-urosten” ja ”kovien jätkien” arvostamisesta. H1 kuvaa edellä mainittua osuvasti: *” Konstaapelit varmaankin ajattelevat, että se poliisiasema on vähän sellainen turvallisempi paikka. Siellä on kollegoita kahvihuoneessa avuksi. Hyvin usein, kun sellaisia pahapäisiä kavereita oli otettu kiinni, niin kahvihuone tyhjени ja konstaapelit täyttivät tilan, johon kiinniotettu tuotiin. Siinä on varmaan se alfaurosmaailma ja statuskysymys – näytetään sille muulle porukalle, että mä olen aika kova poliisi, kun saan tuollaisen taltutettua ja näytettyä mistä se kana pissii.”*

Provokatiivista ja väkivaltaista käyttäytymistä nähtiin aiheutuvan myös tarpeesta rangaista kohdehenkilöä tekojensa puolesta jo poliisin toimesta. Kohdehenkilön aiempi toiminta esimerkiksi pahoinpitelemäänsä uhria kohtaan tai vastaaminen poliisin provokatiiviseen käyttäytymiseen näyttäisi muodostavan joissain tapauksissa poliisille tarpeen antaa ”opetus” tai kostaa kohdehenkilölle tämän käytös. Esimerkiksi H1 kertoo kohdehenkilön aiemman toiminnan vaikuttaneen näin: *”Kokemukseni mukaan juuri tällaiset em. naisten pahoinpitelijät saavat joissain konstaapeleissa sellaisen tunnekuohun, että omia tunteita ei enää hallita. Konstaapeli käy niin kierroksilla ja tulkintani mukaan hän purkaa omaa stressiään rokottamalla vähän sitä sälliä.”*

H2 kuvailee taasen poliisin provokatiivista käyttäytymistä ja kohdehenkilön reaktioihin vastaamista näin: *”Jos joku sanoi hänelle poikkipuolisen sanan ja yleensä hänen oma käytös oli aggressiivista, niin sieltä usein tuli poikkipuoleinen sana.*

Esim. kerran pysäytimme auton, joka ajoi väärään suuntaan yksisuuntaista. Siellä oli toispaikkakuntalaisia. Sitten joku matkustaja alkoi kyselemään auton takapenkiltä, että voisivatko he jatkaa matkaa ja menkää te töihin. Partiokaveri tarttui siihen ja pienen komentelun ja repimisen jälkeen otettiin se takapenkkiäinen ulos ja hän päätyi putkaan.

Siis se takapenkkiäinen, joka aukaisi vain suunsa, että voidaanko jatkaa...

Partiokaveri ei pystynyt jättää sillensä, jos joku oli hänen kanssaan eri mieltä tai tuli poikkipuolista sanaa. Hänen oli pakko viedä asia silloin ”all the way” – se oli aina.”

9.5 Provokaatio-oikeutusmalli on havaittavissa yksittäisten poliisien toiminnassa

Haastatteluaineiston perusteella ilmeni prosessi, jossa poliisi väkivaltaisella käytöksellään, joko verbaalisesti tai fyysisesti tai molemmin tavoin, saa kohdehenkilössä aikaan reaktion, joka ikään kuin oikeuttaisi hänet voimankäyttöön. Niissä esimerkeissä, joissa edellä kuvattu poliisin käytös on saanut aikaan kohdehenkilössä reaktion, on poliisi vastannut reaktioon voimankäytöllä. Haastateltavat kuvasivat poliisin toimintaa kohdehenkilön reaktioon aina poliisin voimankäytöksi. Väkivaltainen käytös oli näin muuttunut ”viralliseksi” poliisin voimankäytöksi. Haastatteluaineiston perusteella voidaankin katsoa poliisin joissain tapauksissa näyttäneen hankkivan provosointiprosessilla oikeutusta lain oikeuttamaan

voimankäyttöön. Haastatteluaineiston perusteella todettu muunlainen tapahtumien kulku jätetään tässä tutkimuksessa analysoimatta.

Provokaatio-oikeutuksella hankittu voimankäyttöön johtanut tilanne näyttäisi muodostuvan poliisin aloitteesta ja kohdistuvan tilanteeseen, jossa kohdehenkilö ei juuri sillä hetkellä tee vastarintaa poliisille. Poliisi kohdistaa sanallista ja/tai fyysistä väkivaltaa tai provosointia kohdehenkilöön, sillä seurauksella, että kohdehenkilö provosoituu ja alkaa käyttäytyä aggressiivisesti poliisia kohtaan. Tämän perusteella poliisi taas kohdistaa voimaa kohdehenkilöön.

Edellä kuvattua prosessia kuvaa hyvin haastateltavien kaksi esimerkkitapausta, joista toiseen on viitattu jo edellä: ”... kun henkilö oli jo hyvin poliisin hallussa, alkoi poliisi suusanallisesti ärsyttämään tätä. Se oli sellaista ärsyttämistä; haukkumista ja vittuilua, jota jatkui niin kauan, että henkilö aloitti uudelleen vastarinnan ja näin poliisi sai tilanteen sellaiseksi, että voimaa piti käyttää lisää.”. (H4)

”Partion putsatessa miestä putkatiskillä, toinen konstaapeli aloitti provokaation. Siinä hän kovempaan ääneen ”kehui” tätä kiinniotettua naistenhakkaajaksi ja vastaavaksi. Kun siinä ei sitten tapahtunut yhtään mitään, se meni lopulta siihen, että konstaapeli jatkoi kuiskimalla asiakkaan korvaan jotain. En aivan tarkkaan tiedä mitä siinä tapahtui, koska olin putkatiskin takana. Lopputulema oli kuitenkin se, että konstaapeli sai toivotun lopputuloksen. Asiakas sai sellaisen aggressiivisen kohtauksen ja yritti alkaa painimaan ja lyödä tätä konstaapelia. Se yritys jäi kuitenkin hyvin lyhyeksi, koska konstaapeli käytti voimaa ja painoi tämän henkilön lattialle. Tässä tapauksessa voimankäyttö oli ihan asiallista. Asiakas vietiin vähän kovakouraisemmin tonttiin ja retuuttamalla putkaan.”. (H1)

Näissä prosessiltaan samanlaisissa tapauksissa kohdehenkilö oli jo poliisin kontrollissa eikä hän kohdistanut poliisiin sillä hetkellä vastarintaa. Poliisi aloitti verbaalisen provosoinnin, johon kohdehenkilö reagoi fyysisellä väkivallalla. Tämän jälkeen poliisi käytti voimaa kohdehenkilöön.

9.6 Prosessin vaikutus työyhteisöön

Teoreettisessa viitekehyksessä ei käsitellä väkivallan ja provokaation vaikutuksia työyhteisöön. Sivuhavaintona voidaan kuitenkin todeta, että kaikkien haastateltavien näkemys edellä

mainitun prosessin kaltaiseen käyttäytymiseen oli kielteinen. He eivät hyväksyneet edellä kuvattua käyttäytymistä. Toisaalta esiin nousi työyhteisön yleinen hyväksyntä asiaan. Tätä tuki haastateltavien kertomukset siitä, että tämän kaltaiselle toiminnalle toisinaan naureskellaan ”kahvipöydissä” ja osa poliiseista pitää toimintaa oikeutettuna. Haastateltavat kokivat asian vaikeaksi. Yksi haastateltavista kuvaa asian hyvin: ”Yleisesti ottaen näitä asioita ei tuoda esille, vaikka se tiedostetaan, että näillä tietyillä henkilöillä tulee näitä ylilyöntejä. Enemmän vaietaan.” Yleisenä ongelmana he kokivat sen, että asian puheeksi ottaminen muussa kuin luotetussa pienessä yhteisössä voisi murentaa tiiviin ryhmän luottamuksen.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

10.1 Yleiset johtopäätökset

Poliisi näyttäisi nauttivan luottamuksen lisäksi statusasemasta sekä dominanssista kansalaisia kohtaan. Hierarkkisenä vallankäyttäjänä tämä status ja dominanssi on helposti saavutettavissa. Toisaalta kuitenkin jossain määrin hegemoninen poliisikulttuuri sekä haastavat asiakastilanteet saattavat saada aikaan poliisissa epävarmuutta ja jopa itsetunnon järkkymisen tunnetta. Voi olla, että yksittäinen poliisi tuntee olevansa epäpätevä tai epätietoinen esimerkiksi toimiansa seikkaperäisistä laillisista perusteista. Tällaisessa tilanteessa poliisi voisi olla Luckenbillin kuvaaman, *situated transaction* -prosessin tai suoran aggression edessä.

Edellä kuvatusta on keskeistä havaita, että tutkimusten perusteella itsetunnon horjuttaminen saa aikaan aggressioita ja mahdollista aggressiivista käyttäytymistä. Voidaankin todeta, että itsetunto liittyy oleellisesti aggression purkautumisen. Näin voi käydä yksittäistapauksissa myös poliisille, kun hänen itsetuntoaan horjutetaan. Tällä tutkimuksella ei niinkään osoitettu sitä, että poliisin itsetuntoa horjutettaisiin kenenkään ulkopuolisen toimesta. Enemmänkin esille tuli se, että poliisikulttuurin paine maskuliinisen maineen ylläpitämisestä voi saada aikaan tunteen, että itsetuntoa on tarpeen korjata käyttämällä voimaa ja väkivaltaa.

Väkivaltaisella ja aggressiivisella käyttäytymisellä näyttäisi tämän tutkimuksen mukaan olevan selvä kytkös myös toisen alistamiseen. Tätä tulkintaa tukee edellä mainittu häpeän tunteen poistaminen, itsetunnon vahvistaminen tai korjaaminen ja oman aseman vahvistaminen. Toisin sanoen ”kilven kiillottaminen” tai kasvojensa menettämisen estäminen. Myös kielellinen alistaminen vaikuttaisi havaintojeni mukaan olevan yhteydessä oman arvonnäkökulman pönkittämiseen sekä kenties myös oman valta-aseman vahvistamiseen.

Henkinen väkivalta on, toisen alistamista, mitätöimistä, halventamista, solvaamista tai esimerkiksi pilkkaamista. Tätä ilmentää myös tapausesimerkkien kertomukset. Tämä kielelliseksi alistamiseksiin kutsuttu tapa esiintyy niin poliisikulttuurin maskuliinisena ääripiirteinä kuin yhtenä tapana saada provokaatio onnistumaan. Se myös vaikuttaisi olevan yksi *provokaatio-oikeutusprosessin* indikaattoreista. Haastatteluaineistosta on havaittavissa, että epäasiallinen ja aggressiivinenkin kielenkäyttö on liittynyt aina esimerkkitapauksissa kuvattuihin tekoihin.

Tämän kaltaisilla taipumuksilla, joita tapausesimerkkien poliiseillakin kerrottiin olevan, näyttäisi olevan yhtymäkohtia myös epäsosiaalisen käytöshäiriön ja psykopatialle ominaisille piirteille. Kuten tapausesimerkkien poliisien kerrottiin toimivan kohdehenkilöä alistaen; solvaten ja halventaen sekä kiroillen, toimivat myös epäsosiaalisen käytöshäiriön ja psykopatian piirteitä omaavat. Vaikka päämäärät tällaisten henkilöiden välillä eivät todennäköisesti olekaan samoja on piirteissä selvästikin yhteneväisyyksiä.

Myös ympäristötekijöillä on vaikutusta aggressioihin. Tätä perustellaan yhteiskunnallisilla ja ideologisilla tekijöillä. Vähempiosaisuus turhauttaa ja johtaa helposti aggressioihin ilman positiivisia ajattelumalleja. (Viemerö 2006, 21.) Vähempiosaisuuden tunteen ja negatiivisen ajattelumallin synnyttää havaintojeni mukaan eräs oleellinen yhteiskunnallinen ympäristötekijä; työpaikka – tarkemmin ottaen työyhteisön ja työhyvinvoinnin heikkous. Se johtaa oletettavasti vähempiosaisuuden tunteeseen etenkin silloin, kun työssään kohtaa vastapuolella tilanteita, joissa kaikki vaikuttaisi olevan mallikkaasti.

Ympäristötekijöihin liittyvien aggressioiden ei kuitenkaan tämän tutkimuksen valossa voida osoittaa liittyvän väkivaltaisen provokaation syntyyn. Tällaisia aggressioita ei tullut esille tätä tutkimusta tehdessä ja muodostaessa sen tietoperustaa. Havaintoja tai yhtymäkohtia ympäristötekijöiden vaikutuksiin ei saatu esiin myöskään tutkimuksen haastatteluilla. Näyttäisi siltä, ettei ympäristötekijöillä ole niinkään vaikutusta väkivaltaiseen ja provokatiiviseen käyttäytymiseen. Tätä päätelmää tukee myöskin se, ettei väkivaltaiseen ja provokatiiviseen käyttäytymiseen syyllistyneet poliisit ole huomioineet teossaan ympäristöä siinä määrin, että olisivat kiinnittäneet huomiota heitä ympäröivään tarkkailuun, kuten valvontakameroihin tai vierellä oleviin kollegoihin.

Huomion arvoista onkin se, että tämän tutkimuksella saadun tiedon perusteella usein provo-kaatio ja väkivalta tapahtui sellaisessa paikassa, jossa sen dokumentointi oli mahdollista. Esimerkiksi siis putkatilojen valvontatallenteille tai kollegoiden sivusta seuratussa. Tästä mainitsee haastatteluissa esimerkiksi H3 seuraavasti: *Toisaalta aika usein ihmetellään ja puhutaan esimerkiksi, että kun putkalla on kamerat, niin miten joku uskaltaa sellaista tehdä.*”. Tälle haastatteluissakin ihmetystä herättäneelle seikalle ei ole pystytty löytämään selittäviä tekijöitä tämän tutkimuksen avulla.

Biologisista tekijöistä mieshormoni eli testosteroni on keskeisin hormoni, joka vaikuttaa aggressioihin. Korkea testosteronin taso johdannaisineen kiihdyttää aggressioita. (Viemerö 2006, 21.) Poliisikulttuurille tavanomaiset piirteet kuten fyysisyys, maskuliinisuus, jännitys- ja elämishakuisuus sekä vallanhakuisuus näyttäisi tulkintani mukaan olevan yhteydessä korkeaan testosteronitasoon. Osa näistä poliisikulttuurin piirteistä, kuten maskuliinisuuden ”alfauros” ja ”kova jätkä” -piirteet sisältävät mielestäni eittämättä testosteronin ja sen johdannaisten aineiden aikaan saamaa tunnetta. Tällöin voidaankin testosteronihormonin vaikutus liittää helposti myös poliisin provokatiiviseen väkivaltaisuuteen, jota haastatteluntutkimuksen tuloksilla osoitetaan.

Yleisen tiedon valossa voidaan todeta, ettei ole epätavallista, että poliisi työssään jää toisi-naan arvostusta vaille tai hänen auktoriteettinsa kyseenalaistetaan. Myös kaikenlainen nimitely ja haukkuminen kohdistuu usein poliisiin. Toisaalta poliisikulttuurissa valloillaan oleva hegemoninen maskuliinisuus, josta Korander kirjoittaa artikkelissaan ”Poliisikulttuuri, Poliisiammatin ja -tutkimuksen väline”, Oikeus -julkaisussa 2004, asettaa poliisille helposti roolin, jossa oletuksena on kylmä, teräksinen itsetunto, järkkymätön luonne ja hyvä fyysinen suorituskyky. Edellä mainitut ominaispiirteet ovat tarpeellisia poliisin työssä, mutta niiden puuttuessa tai ylikorostuessa, ne saavat aikaan epäeettistä poliisintyötä (Korander 2004, 7). Tämä hegemonisen maskuliinikulttuurin aikaansaama perusoletus sekä kansalaisten odotus poliisin kyvykkyydestä voi saada tulkintani mukaan aikaan yksittäisessä poliisissa epävarmuuden ja heikkouden tunnetta, jota hän saattaa purkaa asiakkaisiin väkivaltaisella käyttäytymisellä. Tällaisella mekanismilla edellä kuvatun perusteella voidaankin oletettavasti tulkita yksittäisen poliisin mahdollisesti korjaavan sekä vahvistavan keinotekoisesti asemaansa ja itsetuntoaan.

Kuten Korander (2004) tutkimusten tuloksissaan kuvaa, maskuliinisuuden ja hegemonisen maskuliinisuuden piirteet liiallisena voivat aiheuttaa liiallista voiman korostamista ja voiman käyttämistä. Voittamattomuuden ja vallan tunne, tilanteen herruus, vallan menettämisen pelko ja ”kovan jätkän” maine ovat mitä ilmeisimmin kytkeytyneet myös väkivaltaiseen käyttäytymiseen, kuten Koranderkin (2004) määrittelee. Tähän samaan päätelmään päästään myös haastatteluaineiston perusteella. ”Alfa-uros” -yhteisö ja ”kovan jätkän” maineen ylläpitäminen sekä vallan ja voiman tunne näyttäisivät olevan liiallisina toisinaan väkivaltakäyttäytymiseen johtavia ominaisuuksia.

Vaikka poliisikulttuurissa vallitseva taipumus toimintahakuisuuteen ja sen liian suuri into mahdollistaakin Koranderin (2004) tutkimuksen mukaan mahdollisuuden siihen, että poliisi provosoisi itse tilanteita saadakseen toimintaa, ei sillä näyttäisi olevan yhteyttä siihen, provosoiko poliisi päästäkseen käyttämään voimaa. Elämyshakuisuuteenkaan taipuvaista käyttäytymistä *provokaatio-oikeutuksen* perusteeksi ei näyttänyt tämän tutkimuksen valossa ilmenneen. Toisaalta empatian puute sekä kylmätunteisuus osoittautui vahvaksi piirteeksi väkivaltakäyttäytymiseen johtavassa toiminnassa. Haastattelun esimerkkitapausten poliisien kuvailtiin olleen kyynisiä tai erittäin kyynisiä. Oman tulkinanikin mukaan juuri empatian puute sekä kyyninen kyllästyminen voi heikentää harkintakykyä ja saada aikaan väkivaltaista käyttäytymistä. Usein kyynistyneenkin poliisin moraalilla on kuitenkin niin vahva, ettei hän helposti syyllisty suoranaisiin väkivallan tekoihin aivan perusteetta. Tällaisen poliisin on ehkä mielekkäämpää luoda provokaatiolla aggressioilleen tai voimankäytölle ensin näennäinen tarve.

Poliisin nauttiessa myös tietynlaisesta valta-asemasta asettuu se myös siihen tilanteeseen, että olosuhteiden niin vaatiessa tai mahdollistaessa pahuuden piirteitä voitaisiin katsoa syntyvän. Poliisikulttuurille tavanomainen statusasema ja vahva yhteenkuuluvuus näyttäisivät synnyttävän juuri professori Korkeilan (2017) sekä psykologi Zimbardon (2007) kuvaileman pahaa synnyttävän valta-aseman eli *Lucifer-efektin*. Tämän tutkimuksen perusteella esimerkkitapausten poliisit ovatkin näyttäneet nauttivan juuri tämän kaltaisesta valta-asemasta. Tämän lisäksi tässä tutkimuksessa on noussut esille näiden poliisien tapa todistaa asemaansa väkivallalla ja näin saavuttaa edellä mainittu ”kovan jätkän” maine. Maineen saavuttaminen ei mielestäni yksinomaan riitä perusteluksi väkivaltakäyttäytymiselle.

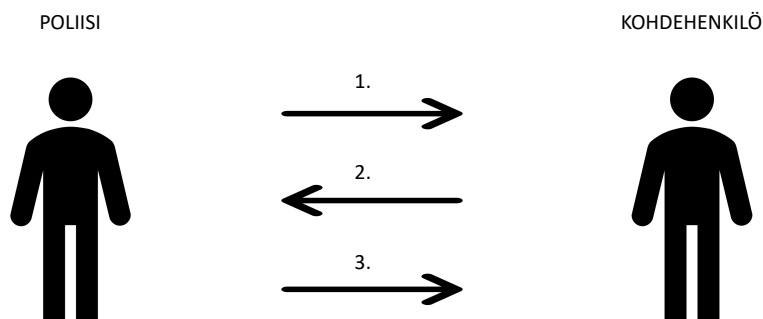
Eräänä perusteluna esitän, että syitä tämän kaltaiselle käyttäytymiselle kannattaisi hakea sadismisista piirteistä. Koska tapausesimerkkien poliisien toiminnalle on vaikea löytää järkeviä perusteluita, katson että juuri sadismin piirteet ovat sellaisia, jotka pääsevät valloilleen suotuisissa olosuhteissa ja voivat aiheuttaa väkivaltaisen provokaation ja sen myötä voimankäyttötilanteen.

10.2 Voimankäytön näennäisoikeutukseen johtava prosessi

Provokaation liittymistä väkivaltaisuuteen voidaan pitää ilmeisenä. *Agent provocateur* ja *situated transaction* -mallien mukainen kolmivaiheinen prosessi ja niiden ilmeinen kytkeytyminen väkivaltaiseen käyttäytymiseen niin provokaation osalta, kun provosoitumiseen vastaamisenkin osalta pitää sisällään esimerkiksi aiemmin mainittujen Aspin ja Luckenbillin tutkimusten mukaan väkivaltaipiirteitä. Näillä piirteillä ja tällä kolmivaiheisella provokaatioprosessilla on mielestäni selvä yhteys tässä opinnäytetyössä käsitteellistettyyn provokaatio-oikeutusprosessiin. Opinnäytetyössä tehdyn tutkimuksen ja aiempaa teoriaa vertailemalla voidaan selvästi löytää yhteneväinen prosessi *agent provocateur* ja *situated transaction* -mallien sekä provokaatio-oikeutusprosessin välillä. Kaikki kolme provosoinnin mallia sisältävät samankaltaisen kolmivaiheisen provokaatioprosessin, jossa aloitteen tekijä provokaation onnistuessa päättää tapahtuman.

Seuraavassa havainnepiirros (Kuva 3.) provosointiprosessista, jossa poliisi kohdistaa provokaation kohdehenkilöön saadakseen keinotekoisen oikeutuksen voimankäytölle. Piirroksessa numeroidut nuolet osoittavat prosessin vaiheita ja käännteitä. Havainnepiirros on muodostettu *Agent provocateur* -mallin, David Luckenbillin *Situated transaction* -teorian sekä haastateltavien kertomien tapausesimerkkien pohjalta. Sen tarkoitus on selkeyttää provokaatiolla hankitun ja tässä opinnäytetyössä luodun *näennäisoikeutuksen* prosessin ymmärrystä.

PROVOKAATIOILLA HANKITUN VOIMANKÄYTÖN OIKEUTUKSEN PROSESSI

1. PROVOKAATIO 2. VASTE 3. VOIMANKÄYTTÖ

Kuva 3. Provokaatiolla hankitun voimankäytön oikeutuksen prosessi (Henri Kärki 2020)

Vaihe 1. kuvaa poliisin verbaalista provokaatiota, kuten esimerkiksi aggressiivista kielenkäyttöä, kohdehenkilön halventamista tai solvaamista. Provokaatio voi olla myös fyysistä provokaatiota; esimerkiksi tuuppimista, läpsimistä, retuuttamista tai muuta fyysistä väkivaltaa.

Vaihe 2. kuvaa kohdehenkilön reaktiota eli vastetta poliisin provokaatiolle. Vaste voi olla verbaalista aggressiota, jolloin kohdehenkilö provosoituu ja sanallisesti vastaa poliisin provokaatioon. Kohdehenkilön vaste voi olla myös fyysinen aggressio, jolloin kohdehenkilö provosoituneena käyttää fyysistä väkivaltaa poliisia kohtaan.

3. vaihe kuvaa poliisin kohdehenkilöön kohdistamaa voimankäyttöä. Voimankäyttötilanne muodostuu poliisille kohdehenkilön edellä kuvatun käyttäytymisen perusteella. Poliisi vastaa voimankäytöllä kohdehenkilön edeltävään verbaaliseen ja/tai fyysiseen aggressioon (vaihe 2.), joka on alun perin syntynyt poliisin asettamasta provokatiivisesta ärsykkeestä (vaihe 1.).

Vaikka poliisilla on lain mukaan oikeus tietyin edellytyksin voimankäyttöön, tässä prosessissa tulkintani mukaan oikeutta ei ole. Ilman oikeutukseen johtanutta provosointiprosessia, ei voimankäyttötilannetta todennäköisesti olisi lainkaan syntynyt tai se olisi alkanut jostain

muusta syystä. Näin ollen voidaankin tämän kaltaisen prosessin kohdalla todeta oikeutuksen poliisin voimankäytölle olevan perusteeton.

Perusteettomuutta tukee poliisin voimankäyttöä edeltänyt epäeettinen toiminta. Verbaalinen provosointi esimerkiksi toista sanallisesti alistamalla tai halventamalla ei missään muotoa noudattele poliisin eettisiä arvoja. Niin ikään fyysinen provosointi, joka helposti voitaisiin mahdollisesti tulkita myös väkivallaksi, ei sovi poliisin eettisiin arvoihin. Lähtötilanne on prosessissa jo sellainen, mitä ei pitäisi syntyä. Näin ollen tämän kaltaisen lähtötilanteen päälle rakennettu muu prosessi on tyhjän päällä, eikä se tukeudu mihinkään lailliseen perusteeseen.

Väkivaltaisella provokaatiolla hankitun *näennäisoikeutuksen* myötä syntyneiden poliisin voimankäyttötilanteiden alkuprovokaatiossa ja *situated transaction* prosessin kuvailemien tapausten alkuprovokaatiolla näyttäisi olevan vahva yhteys. Näiden kaltaiset provokaatiot tuntuisivat saavan alkunsa provokaattorin verbaalisella tai verbaalisella ja fyysisellä aggressiivisella toiminnalla. Tätä tukee myös Luckenbillin (1977) *Criminal Homicide as a Situated Transaction* -tutkimuksessa esiin tuodut tilanteet, joissa kohdehenkilöä on fyysisesti ärsytetty esimerkiksi läppäisyllä, verbaalisesti saatu kohdehenkilö ärsyyntymään tai vaadittu sellaisiin suorituksiin, joihin hän ei suostu. Saman kaltaisesti on myös tämän opinnäytteen tutkimuksella aikaan saadun tiedon perusteella toimittu poliisin voimankäyttöön johtaneissa yksittäisissä tapauksissa. Näiden tapausten alkutilanteen ovat sisältäneet kaikki poliisilähtöistä aggressiivista verbaliikkaa, kuten alistavaa ja muuten epäasiallista puhetta tai käskytämistä. Osassa näitä tapauksia edellä mainittuun verbaliikkaan on liittynyt myös väkivaltaiset teot kuten retuuttaminen ja läpsiminen.

Tässä opinnäytetyössä osoitettujen tulosten perusteella onkin tulevaisuudessa mielestäni tarpeellista tarkastella toisinaan poliisin voimankäyttöä myös tästä provokaatiolla tuotetun *näennäisoikeutuksen* näkökulmasta. Tällöin päästään dilemmaan, jossa joudutaan pohtimaan uudelleen voimankäytön perusteita. Tarkoitin tällä sitä, että vaikka poliisin voimankäytölle olisikin toisen näkökulman perusteella oikeutus (esim. vastarinnan murtaminen), voi oikeutus olla toisella näkökulmalla tarkastellen näennäinen. Näennäinen oikeutus voi havaintojeni mukaan syntyä, jos esimerkiksi poliisin kohdehenkilön vastarinta onkin saatu muodostumaan hänet ensin poliisin toimesta provosoimalla vastarintaan.

Näennäisoikeutuksen esille nostaminen vaikuttaa mielestäni aralta aiheelta, mutta antaa myös aiheen asian lisätutkimuksille ja prosessin normalisoinnille. Prosessin syntymekanismeja selvittämällä voitaisiin puuttua sen käynnistymiseen niin, että nämä yksittäiset tapaukset saataisiin entisestään vähenemään.

11 POHDINTAA

11.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Vaikka kirjoittamani opinnäytetyö onkin ensimmäinen laatuaan, uskon sen noudattelevan tieteellisen tutkimuksen eettisiä arvoja ja kestävän luotettavuustarkastelun. Tätä perustelen sillä, että olen pyrkinyt toteuttamaan tätä tutkimusta tieteenteon oppieni mukaan parhaalla mahdollisella tavalla. Näitä oppeja olen soveltanut ja saanut opiskeluni varrella poliisiammattikorkeakoulussa. Nämä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan opit ovat kulkeet koko tämän oppimisprosessin matkan mukana opinnäytetyön toteuttamisessa.

Olen saanut edellä mainittujen oppien lisäksi akateemista tukea opinnäytetyöohjaajaltani sekä akateemisesti koulutetuilta läheisiltä ja kollegoilta. Varsinkin alussa he ohjailivat minua kovaankin sävyyn. Silloin en ollut vielä niin vahvasti perillä tieteellisen tutkimuksen teon fundamenteista. Onneksi sain neuvoja ja ohjeita ja into oikein tekemiselle ja oppimiselle syttyi.

Olen pyrkinyt muodostamaan mahdollisimman objektiivisesti opinnäytetyöni tutkimusasetelman. Tutkimusongelma ja -kysymykset ovat täsmentyneet opinnäytetyön kirjoittamisen edetessä ja näin ollen lisänneet opinnäytetyön laatua, luotettavuutta ja eettisyyttä. Objektiviisuuden lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota argumentointiin sekä tieteelliseltä näkökulmalta hyväksyttävien ja laadukkaiden lähteiden käyttöön.

Myös teemahaastatteluja tehdessäni, analysoidessani ja raportoidessani samat tutkimuksen arvot ovat olleet vahvasti läsnä. En tavoittele tutkimuksella omaa etua enkä halua syyllistää sillä ketään. Aihe onkin muodostunut mielenkiintoni perusteella, koska olen nähnyt tarpeelliseksi saada tämän kaltaisiin asioihin lisää selvitystä. Tällaisten asioiden tutkiminen ja esille nostaminen oman edun lisäämiseksi saattaa poliisin vahvassa kulttuurissa asettaa asioiden selvittelijän ennemminkin epäsuotuisaan valoon. Tästä huolimatta en myöskään ole vältellyt sen pelossa tuomasta esiin asioita, joita tutkimus on osoittanut.

Syventyessäni tutkimusongelmaan ja -kysymyksiin ja etsiessäni niihin vastauksia olen rohkeasti jatkanut matkaa kohti valmista opinnäytetyötä. Olen pitänyt kiinni tarkasti asettamastani näkökulmasta ja pyrkinyt saamaan selville juuri sitä tietoa, jota tällä opinnäytetyöllä on ollut tarkoituskin selvittää. Olen myös pyrkinyt muodostamaan siihen oleellisesti liittyvää uutta teoriaa ja mielestäni onnistunut tässä prosessissa mainiosti. *Provokaatio-oikeutusprosessin* havainnollistaminen ja liittäminen sen seurauksena tapahtuneeseen voimankäyttöön monella eri tavalla kuvaa mielestäni tämän opinnäytetyön vahvaa validiteettia.

Koska tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmin teoreettiseen tietopohjaan perehtymällä ja teemahaastattelulla, ei sen toistettavuutta ole mielekästä tai edes mahdollista arvioida perusteellisesti. Sen lisäksi tutkimuksessa on nostettu esiin yksittäistapausten valossa esimerkkejä ja niiden pohjalta luotu teoriaa *provokaatio-oikeutusprosessille* muita tutkimustuloksia yhdistellen. Näin ollen katson kuitenkin arvioimatta tutkimustulosten toistettavuutta, että tämän opinnäytetyön luotettavuus on riittävä siihen, että uutta teoriaa pystytään luomaan. Voinkin todeta tutkimuksen olevan tutkimusta läpileikkävän näkökulman nojalla kokonaisvaltaisesti sekä tieteellisen tutkimuksen sääntöjä noudatellen luotettava.

11.2 Loppupohdinta

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää provokaatiolla hankitun *näennäisoikeutuksen* prosessia ja sitä, käyttääkö poliisi provosoivaa väkivaltaa päästäkseen käyttämään voimaa. Tutkimuksen tuloksien perusteella voin todeta, että tutkimuskysymyksiin on saatu onnistuneesti perusteelliset vastaukset. Aineistossa olen tuonut esiin luotettavalla tavalla yksittäistapauksia, joiden perusteella voidaan todeta, että poliisi provosoi väkivallan avulla oikeutuksen fyysiselle voimankäytölle. Selvitän myös onnistuneesti provokaatiolla hankitun *näennäisoikeutuksen* kolmiosaisen prosessin. Siinä aloitteen tekee poliisi, joka väkivaltaisen provokaation avulla saa kohdehenkilön reagoimaan niin, että tämän reagointiin poliisi vastaa voimankäytöllä. Koska koko prosessin alkuun panija on poliisi, se saa aikaan voimankäytölle vain näennäisen oikeutuksen. Tästä syntyy *näennäisoikeutusprosessi*.

Haastatteluilla saatua aineistoa yhdistelemällä tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen olen vertaillut poliisin väkivaltaista provokaatiokäyttäytymistä poliisin eettisiin arvoihin, lainsäädäntöön sekä poliisikulttuuriin ja psykologisiin tekijöihin. Vertailua tehdessäni olen

todennut, että liian maskuliinisilla piirteillä ja itsetunnolla on selvä yhteys provokatiiviseen väkivaltakäyttäytymiseen. Liiallinen machoilu ja itsetunnon tukeminen ovat nousseet tässä tutkimuksessa sellaisiksi piirteiksi, jotka vaikuttavat olevan suotuisissa olosuhteissa indikaattoreita väkivallalle. Yllättäväksi koin tuloksissa sen, ettei ”action” -henkisyys tai ympäristötekijät vaikuttaneet olevan väkivaltaiseen ja provokatiiviseen käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä tässä tutkimuksessa. Myös nämä tulokset kuvaavat hyvin tutkimuksen onnistumista.

Opinnäytetyö on tarpeellinen, sillä on erityisen tärkeätä pystyä tarkastelemaan poliisin toimintaa sisältä päin ja puuttua sekä nostaa esille sen mahdollisia epäkohtia. Ajankohtaisuudesta kertoo toistuva mediakylpy poliisin epäsopivasta ja jopa rikollisesta käyttäytymisestä. Havaintojeni perusteella yksi poliisin organisaation varjopuolista on viime vuosiin saakka ollut se, ettei asioista viestitä riittävästi. Etenkin ne asiat, jotka koskettavat poliisia negatiivisesti tai vaativat runsasta ja perusteellista perustelua ovat mieluummin jätetty tuomatta esille. Lisäksi ”kissan pöydälle nostaminen” on koettu omaa urakehitystä hidastavaksi tai jopa estäväksi toimenpiteeksi.

Katsonkin tarpeelliseksi ja yleisesti ajankohtaiseksi poliisin toiminnan kehittämisen ohella, selvittää mahdollisia epäkohtia organisaatiossamme. Vaikka tutkimus keskittyikin etsimään vastausta yksittäistapausten löytämiseen, on silti tarpeellista saada esiin mahdolliset ongelmakohdat ja näin ollen kehittää toimintatapojamme ja ideologiaamme edelleen niin, että tulevaisuudessa näitä mahdollisia yksittäistapauksia on entistä vähemmän. Lisäksi avoimuuden ja puheeksi oton kulttuuri vahvistuisi ja näin ollen kehittäisi työyhteisöämme ja organisaatiotamme parempaan suuntaan ja kansalaisten luottamus poliisiin säilyisi edelleen korkeana.

LÄHTEET

Boucht, Johan & Frände, Dan 2008: Suomen Rikosoikeus, Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 17/2008. Wahlberg, Markus (suom.). Tampere. Poliisiammattikorkeakoulu.

Ellonen, Erkki & Kekomäki, Kalle & Raivola Petri & Taiha, Hannu & Väliatalo, Tarmo 2000: Etiikka ja poliisin työ, Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 6. Helsinki. Oy Edita Ab.

Hahto, Vilja 2004: Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu - Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Helsinki, Edita.

HE 44/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lain säädännön uudistamiseksi.

Helkama, Klaus 2009: Moraalipsykologia, Hyvän ja pahan tällä puolen. Helsinki, Edita.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011: Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.

Huttunen, M.: Persoonallisuushäiriöt. Lääkärikirja Duodecim. Kustannus Oy Duodecim 30.11.2018. <http://www.terveyskirjasto.fi>. (viitattu 12.3.2020)

Häkkinen-Nyholm, Helinä (toim.) 2009: Psykopatia. Helsinki, Edita.

Jüriloo, Alo 2018: 180 astetta: Kuka on paha? Lääketiede ei tunnista pahuutta, mutta psykopatian merkit voivat näkyä aivoissa jo lapsena. de Fresnes, Tulikukka (toim.) Yle Uutiset. <URL <https://yle.fi/uutiset/3-10200328>>. (viitattu 16.3.2020)

Karastenpää, Tero & Timonen, Jani 2014: Provo opas, Ärsyttämisen jalo taito. Helsinki, WSOY.

Karvonen, Antti & Kemppainen, Susanna 2019: Kännykkäkuski syyttää oululaista poliisia pahoinpitelystä – syyttäjä: mies vaaransi liikennettä eikä luovuttanut puhelintaan poliisille. Kaleva.fi. Päivitetty 5.9.2019. <URL <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/kannykkakuski->

[syyttää-oululaisia-poliiseja-pahoinpitelystä-syyttaja-mies-vaaransi-liikennettä-eikä-luovut-tanut-puhelintaan-poliisille/826324/](#)>. (viitattu 7.5.2020)

Kielitoimiston sanakirja 2020: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 24.2.2020. (viitattu 13.3.2020)

Kilpeläinen, Kia 2019: IL selvitti: Poliisin voimankäytön tilastointi puutteellista, Poliisihallitus panttaa tietoa: ”Vaaransi yleisen turvallisuuden”. Iltalehti.fi. Verkkojulkaisu. Päivitetty 26.11.2019. <URL <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/48b39f2e-4a7f-40f3-b6d8-f27bca341593>>. (viitattu 7.5.2020)

Korander, Timo 2004: Poliisikulttuuri, Poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. Oikeus 2004, nro 33, 4-24.

Korkeila, Jyrki 2017: Psykiatrian professori: Sadistiset piirteet tulevat jokaisessa esiin, jos olosuhteet ovat otolliset. Lehtila, Sannimari (toim.). Yle Uutiset. <URL <https://yle.fi/uutiset/3-9844257>>. (viitattu 26.3.2020)

Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B.: Väkivalta ja terveys maailmassa -WHO:n raportti. Lozano, Rafael 2002 (toim.), Salomaa Eila (suom.). Alkuteos: World Report on Violence and Health. World Health Organization, Geneve 2002.

Larros, Heini 2019: Presidentti, EU ja yrittäjät nousussa – suomalaiset luottavat poliisiin. Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA, verkkojulkaisu. 4.4.2019 <URL <https://www.eva.fi/blog/2019/04/04/presidentti-eu-ja-yrittajat-nousussa-suomalaiset-luottavat-poliisiin/>> (viitattu 6.5.2020)

Lauerma, Hannu 2009: Pahuuden anatomia. Helsinki, Edita.

Lauerma, Hannu 2014: Hyvän kääntöpuoli. Helsinki, WSOY.

Luckenbill, David, F. 1977: Criminal Homicide as Situated Transaction. Social Problems 1977, vol. 25 No. 2, 176-186.

Metsämuuronen, Jari 2003: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. painos. Helsinki. International Methelp.

Parikka, Elina 2014: Antisosiaalinen persoonallisuushäiriö. Itä-Suomen yliopisto, Terveystieteiden tiedekunta, Lääketieteen laitos, Lääketieteen koulutusohjelma. Opinnäytetutkielma.

Poliisin eettinen koodisto. Poliisihallinnon intranet Sinetti. Sisäinen lähde. Päivitetty 3.10.2019 <URL <https://sinetti.poliisi.fi/valtakunnallinen/henkilosto/johtaminen/Sivut/Eettinen-koodisto.aspx>> (viitattu 7.5.2020)

Poliisin eettinen vala. Poliisin verkkosivut 2020. <URL https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/poliisin_eettinen_vala>. (viitattu 27.4.2020)

Ruonakoski, Eetu 2018: Raju valvontakameravideo: Poliisi lyö putkaan tuotua miestä niskaan kesken ruumiintarkastuksen Mikkelissä, mtv uutiset. Verkkojulkaisu 12.9.2018. Artikkelin ja videon osoitteessa <URL <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/raju-valvontakameravideo-poliisi-lyo-putkaan-tuotua-miesta-niskaan-kesken-ruumiintarkastuksen/7068702#gs.4wa3cx>>. (viitattu 25.4.2020)

Vieremö, Vappu 2006: Aggressio ja Aggressiivisuus. Tieteessä tapahtuu 2006, nro 3, 18-22.

Walsh, T., C. 1999: Psychopathic and nonpsychopathic violence among alcoholic offenders. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 1999, vol. 43, 34-48.

Zimbardo, Philip, G. 2007: The Lucifer Effect: understanding how good people turn evil. The United States, New York. Random House.

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELU

maalis-toukokuu 2020

Haastattelun teemarunko

ALKU

Haastateltavan työkokemus ja tehtävät, joissa hän on toiminut poliisissa.

TEEMAT

- haastateltavan näkemys kenttäpoliisin hyvästä asiakaspalvelusta
- poliisin voimankäyttö ja sen merkitys haastateltavalle
- haastateltavan näkemys poliisikulttuurista kentällä
- haastateltavan määritelmä provokaatiosta
- haastateltavan määritelmät aggressiolle ja aggressiivisuudelle
- henkisen ja fyysisen väkivallan määritelmät haastateltavan näkökulmasta

ESIMERKKITAPAUKSET

- haastateltavan kertomukset esimerkkitapauksista, joissa poliisi on käyttäytynyt väkivaltaisesti ja mahdollisesti provokatiivisesti (tapausesimerkeittäin)

ESIMERKKITAPAUSTEN POLIISIEN HENKILÖKUVA

- haastateltavan oma luonnehdinta esimerkkitapausten poliisien käytös- ja olemuspiirteistä, toiminnanhakuisuudesta, fyysisyydestä, herkkyydestä, pitkäjänteisyydestä/impulsiivisuudesta, riskinottoitapumuksesta, työnkuvasta, koulutuksesta, mieltymyksistä ja harrastuksista (tapausesimerkeittäin)

TAPAUSTEN AIHEUTTAMAT REAKTIOT TYÖYHTEISÖSSÄ

- haastateltavan omat reaktiot
- reaktiot muussa työyhteisössä